

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №7 (45)
(ліпень)

www.litbel.org www.novychas@gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьмэннікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: асноўныя падзеі літаратурнага жыцця месяца.....	2
«ПАЗЭІЯ»: «Балада берага» — новыя вершы Алеся КАСКО.....	3
«БЫЛІЦЫ»: фельетон Іллі РАСОЛАВА.....	4
«ПАЗЭІЯ»: «У горадзе скрадзеных снаў» Анатолія ІВАШЧАНКІ.....	5
«ПРОЗА»: «салёная» быліца ад Паўла ЛЯХНОВІЧА.....	6
«ПАЗЭІЯ»: паэма Уладзіміра ДУБОУКІ.....	7
«ПРОЗА»: «сакрамэнтальныя» апавяды Галіны БАГДАНАВАЙ.....	8, 9
«СУСВЕТ»: пераклады вершаў Элізабэт ДЖЭНІНГС і згадка пра Уладзіміра САСЮРУ.....	10
«ФРАГМЕНТЫ»: «Апошні тэлесюжэт» ад Тацяны МЯДЗВЕДЗЕВАЙ.....	11
«ПУБЛІЦЫСТЫКА»: артыкул «Пілот ля разбітага чоўна?» Віктара ХУРСКА.....	12
«ПАМ'ЯЦЬ»: успамін Уладзіміра ВАСЬЧО пра Уладзіміра БЫКАВА.....	13
«АСОБЫ»: рэзюме Генрыха ДАЛДОВІЧА пра Генадзя КІСЯЛЁВА.....	14, 15
«КНИГАПІСЬ»: новая рубрыка Асі ПАПЛАУСКОЙ «Пачытаем?», акцыя, конкурс.....	16

АКТУАЛ

ЖЫШЦЁ ПАВОДЛЕ БРЭГА

Кастусь ТРАВЕНЬ

Рана ці позна, хоча чалавек ці не хоча, а будзе вымушаны пачаць жыць паводле Брэга ці Мантыньяка, Нішы або Маі Гагулан. А гэта значыць, каб жыць далей і назіраць вір жыцця, ён, гэты чалавек, павінен перастаць есці.

Калі быць дакладным, то спачатку ён павінен кінуць паліць, затым перастаць піць гарэлку, каньяк, віскі, самагонку, «Сандадары» і прашчы розных «Агдамаў» і партвейнаў. Вы помніце дзіўны партвейн пад назвай «Тры сямёркі»? Калі вы помніце гэны дзівосны напоі, то можна смела зазначыць, што вашае жыццё, дружа, не прапала дарма. Колькі незвычайных імгненняў вы перажылі, спажываючы гэты чароўны нектар, колькі ўзнёслых мрояў, летуценняў пранеслася ў вашым уяўленні за гады вясны вашага жыцця.

Мой знаёмы лекар, да якога я звярнуўся, адчуўшы сябе кепска пасля бурліва пражытых гадоў, паслухаў стук майго сэрца, паглядзеў мутныя сікі, што я прынёс у слоічку з-пад маянэза, доўга ўгледзеўся ў мой язык, меў раў ціск, мацаў вантробы, кратаў чалесы, глядзеў у розныя месцы, дзюркі, адтуліны і нарэшце зацвердзіў:

— Хочаш жыць, Мікола, — перастань жэрці.

Наколькі паводле ягоных меркаванняў раней я ўжо кінуў паліць, а затым перастаў і выпіваць, і пасля ўсяго гэтага ўсё яшчэ заставаўся жыць, то і гэтая незвычайная парада прымусіла мяне яго паслухацца.

— Месяц не еш, а праз месяц прыйдзеш да мяне, там пабачым, — прамовіў мой знаёмы кардыёлаг, уролаг, практолаг, нарколага ды фельчар Лявон і, крутнуўшыся на крэсле-круцілі да кампутара, даў нырца ў віртуальную рэчаіснасць.

З наступнага дня я фактычна перайдзеш есці, бо тую траву, розныя напоі, гародніну і садавіну, арэхі і семкі сапраўдны мужчына ежай прызначае не можа. Пасля першых дзён галадавання я адчуў лёгкае кружэнне ў рэчаіснасці. Асяроддзе пачало размывацца. Звыклая рэчаіснасць плыла ў маіх вачох лёгкім хісткім туманам. Розныя маленькія і вялікія думкі, і нават глабальныя стратэгічныя дзяржаўныя меркаванні і распрацоўкі, наконт якіх я нават

хацеў па электроннай пошце звярнуцца да Ягонай Вялікасці пана Прэзідэнта, каб пасобіць яму ў кіраванні дзяржавай, — дык вось, гэныя думкі і меркаванні спільны некуды ўбок і больш мяне не турбавалі.

Адзіная думка пра ежу цяпер сядзела ў маёй галаве, як жалезны трактар у дрыгве, і не было аніякай магчымасці ад яе выратавацца. Мары аб розных спажытых мной некалі стравах узніклі ў маёй галаве штохвілінна. Я мроіў аб смажаным на патэльні скрылі мяса з салцам, якое падсмажваецца з абодвух бакоў так, што паміж двума краямі застаецца тая дзівосная пекная шкварачка, якая так чароўна растае ў тваім рожце, і аб цыбульцы, смажанай разам з скрыльчэчкім мяскам, і аб бульбачцы ў вялізным рондалі, і аб цэлым слупе пары, якая ўзносціцца да столі. А вавашана капустачка з журавінамі, і ўсё гэта пад чарачку жытнёвай... І размовы, дзіўныя мужчыньскія размовы пра розныя гераічныя выпадкі, загадкавае і таёмнае каханне, незвычайныя здарэнні, рэдкую ўдзачу...

А вось калі яшчэ ўзяць злочыненых узімку шчупачкоў, ды ліней, ды ёршыкаў, ды ўсё гэта ўмеючы згатаваць у кіпені ў вялікім металёвым рондалі, ды некалькі разоў закладзі ў кіпені свежых шчупачкоў з лінямі, то выходзіць такая юха, такая юха, якую затым можна сёрбаць драў-

Я нават хацеў па электроннай пошце звярнуцца да Ягонай Вялікасці пана Прэзідэнта, каб пасобіць яму ў кіраванні дзяржавай

лянымі лыжкамі, а можна піць мялункоўскімі шкляначкамі, ды пад лусту смажанага мяска, ды пад жытнёвую... Ба-ба-ба... «Я люблю тебя, жизнь, и надеюсь, что это взаимно»...

Сучасная яда таксама мроілася ў мяне ўвачу...

У канцы тыдня, выпіўшы травянога напою і заеўшы жменей семак, я рухаўся па абшарах існавання з вялікай цяжкасцю. Калі я праходзіў у двары каля кантэйнера са смеццем, мой абвостраны нюх сярод мноства смядзючых пахаў вылучыў дзівосны пах увядзенай скумбры, падсіленага чорнага хлеба, непараўнальна да магутнага — аж валіў з ног — пах маянэза, грудзінкі, сыру і кілбасы. Гэты пах прымусілі мяне насілу амаль на карачках адьесці ад сметніцы на бяспечную адлегласць.

На сваіх родных, калег па працы, знаёмых і незнаёмых людзей, што ўвесь час жэрлі розныя смачныя стравы, я ўжо звывіла пачаў пазіраць, як на сваіх заклятых асабістых ворагаў. Гэта пачуццё неж нечакана ўзнісло аднекуль знутры мяне і заняло трывалое месца ў маёй свядомасці. У канцы другога тыдня я ператварыўся ў дзвюхнога ваўка, небяспечнага

ды ўсіх, хто меў нейкае дачыненне да ежы. Хоць знаёмых, сябры і блізкія ў адзін голас цвердзілі пра дзівоснае маладзёнае майго аблічча, ніхто не ведаў, што пад гэтым абліччам гадуецца драпежнік.

Харчовыя крамы сталі для мяне тэрыторыямі, да якіх я не мог нават наблізіцца. Я ўбачыў раптам, што горад перанасычаны харчовымі прадпрыемствамі — крамамі, шапікамі, кавярнямі, дзе людзі толькі і рабілі, што куплялі, елі, жавалі, церабілі, жэрлі ежу. Горад быў перагружаны ежай і людзьмі, якія елі і елі. Разумовае жыццё займала мізэрныя прамежкі часу паміж ядой, гатаваннем страваў, транспарціроўкай харчоў, вырошчваннем усёго таго, з чаго гатавалася яда, — усіх гэтых емай і емін. І яшчэ: рэчаіснасць была насычаная размовамі пра яду — хто, дзе, калі, учора ці сёння, у Менску ці ў Вільні, каго і што еў і есць.

На трэцім тыдні мая істота канчаткова пачала ператварацца ў сапраўднага дзвюхнога ваўка з усімі звычкамі і перакананнямі жыццёвай канцэпцыі гэтых істот. Я пачаў вучыцца хаваць сваё неўтаймаванае і палкае імкненне да мэты, навучыўся лагодна

ўсміхацца, хаваць драпежны бляск вачэй, быць ветлівым. Усе людзі сталі ўсведамляцца мной як «яны», якія супрацьстаяць майму аўтаномнаму асабістаму «Я». Калі нехта пачынаў казаць пра духоўнае, узніслае, я ўнутры сябе ўсміхаўся і не верыў ніводнаму слову суразмоўніка. Я разумеў, што гэта такія самыя, але больш дасканалыя і вытанчаныя дзвюхногі ваўчыла.

За тыдзень да заканчэння тэрміну я зайшоў да знаёмага ўролага, практолага, нарколага, венеролага і акушэра Лявона. Проста так, бо ў ягоных парадах я ўжо не меў патрэбы.

— Прывітанне, Мікола, ты яшчэ не склеіў ласты? Не даў дуба? Маладчына! — закрываў ён, моцна здзіўлены, убачыўшы мяне.

— Скажы ты, стары ярдун, — прамовіў я ў адказ, — навошта ты мяне пазбавіў ілюзіі наконт чалавецтва? Знішчыў веру ў ідэалы, у асвету, адукацыю, прагрэс чалавецтва, у каханне, у сэнс існавання, у асваенне касмічнай прасторы?..

— Прыходзь праз тыдзень. Праз ты-дзе-ні! Цыкл яшчэ не скончаны, — Лявон ізноў крутнуўся на крэсле-круцілі і даў нырца ў віртуальную кампутарную рэчаіснасць.

Праз тыдзень я нарэшце закончыў цыкл і, саспеўшы, ужо не пайшоў да Лявона, бо ператварыўся ў дасканалы і вытанчаны хцівага дзвюхнога драпежніка. Ежа для мяне перастала быць асноўнай дамінантай жыцця і страціла нада мною ўладу.

Цяпер звывіклым дасведчаным позіркам я пазнаю страваману — іх, як заўсёды, большасць, і, як толькі мне патрэбна іхная прыхільнасць ці апекаванне, ці нейкая патрэбная мне пастанова, я не шкадую грошай, бо ведаю: яны ў палоне мамоны. І гэтага дастаткова для дасягнення любых маіх драпежных мэтай.

Дарчы, знаёмы інтэлектуал нядаўна вярнуўся са Штатаў, дзе праходзіў паскораныя курсы вывучэння асноў дэмакратыі, лібералізму і свабоды, — дык вось, ён умацаваў маё меркаванне. З разгубленым і збянтэжаным выгледам ён шчыра пацвердзіў маю тэзу тую чынікам, што Штаты перапоўненыя таўстуганамі. Народ там жарэ яшчэ больш, чым у нас. Вось вам і ўся іхная хвалёная свабода і дэмакратыя — і ўсё дзеля таго, каб як мага болей есці.

Быццам цяк, забіты ў скроню, апошнім часам адна думка турбуе мяне: пры гэтых апетытах можна ж урэшце жэрці ўсе планетарныя рэсурсы...

▶ **КОНАДНІ**

ВУЛІЦА ГЕНІЮШ У ЗЭЛЬВЕ... НЯМА

Улады Зэльвы адмаўляюцца назваць вуліцу Савецкай імем выдатнай беларускай паэтэсы Ларысы Геніюш.

Немэтазгоднасць намеснік старшыні райвыканкама па ідэалогіі патлумачыў тым, што «для большасці жыхароў слова «Савецкая» з'яўляецца важным гістарычным паняццем, асацыюецца з іх маладосцю і ўспуўненасцю ў заўтрашнім дні» (патлумачыў, вядома ж, парасійску).

Такі адказ з райвыканкама атрымаў мясцовы актывіст Яўген Скрабутан. Адказ падпісаў намеснік старшыні па ідэалогіі Валянін Семяняк.

Са слоў Яўгена Скрабутана, ліст з просьбаю пераназваць вуліцу, на якой жыла Ларыса Геніюш, ён даслаў у Міністэрства культуры і Палату прадстаўнікоў у сувязі са 100-гадовым юбілеем пісьменніцы, які будзе адзначацца 9 жніўня.

Гэты ліст быў перанакіраваны з Міністэрства культуры ў Зэльвенскі райвыканкам, ад-

куль Яўген Скрабутан і атрымаў адмову.

Актывіст кажа, што абураны такім адказам, бо ўлады самі збіраюцца браць удзел у святкаванні 100-гадовага юбілею пісьменніцы.

Спадзяванні ў актывіста засталіся яшчэ, з яго слоў, на кіраўніцтва Гарадзенскага аблвыканкама, бо з Палаты прадстаўнікоў ягоны ліст быў накіраваны на рэагаванне менавіта туды — і адказу Яўген Скрабутан дагэтуль не атрымаў.

Са слоў Яўгена Скрабутана, зараз ён з іншымі зэльвенскімі актывістамі збірае подпісы за тое, каб у Зэльве з'явілася вуліца Ларысы Геніюш.

Яго здзіўляе яшчэ і той факт, што раённыя ўлады наагул не зацікаўленыя, каб у Зэльве з'явілася вуліца імя знакамітай беларускай пісьменніцы — пры тым, што адну з новых вуліцаў у горадзе назвалі вуліцай Знака. Што гэта азначае і дзеля чаго такая назва, са слоў актывіста, у горадзе ніхто не можа зразумець.

Міхал Карневіч

▶ **СУСТРЭЧЫ**

Мінск–Чарнігаў: ТВОРЧАЕ ТУРНЭ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Завяршылася двухдзённае турнэ па Чарнігаўшчыне дэлегацыі Саюза беларускіх пісьменнікаў.

«Творчы дэсант» складалі Барыс Пятровіч, Анатоль Бутэвіч, Валер Стралко, Віталь Рыжкоў, Галіна Дубянецкая, Сяргук Сыс і Мікола Кандратаў. Ідэя і ажыццяўленне даволі яркай і насычанай праграмы пездкі належыць Амбуладзе Украіны ў Беларусі, упраўленню культуры Чарнігаўскай абласной дзяржадміністрацыі і нямомнаму літаратурнаму пасярэдніку паміж дзвюма літаратурамі Валерыю Стралко.

29 чэрвеня ў Чарнігаўскім літаратурна-мемарыяльным музеі М. Кацюбінскага адбылася творчая сустрэча з пісьменнікамі Чарнігаўшчыны. Першы намеснік старшыні СВБ і галоўны рэдактар часопіса «Дзеяслоў» Барыс Пятровіч зрабіў агляд сучаснага стану беларускай літаратуры, спыніўся на найбольш актуальных праблемах дзейнасці творчага саюза, распавёў пра сітуацыю з беларускай мовай і прэжжасці з выданнем і распаўсюдам мастацкіх твораў. Са слоў намесніцы старшыні Чарнігаўскага аддзялення Нацыянальнага Саюза Пісьменнікаў Украіны Ганны Баран, украінскі бок сёння выглядае больш забяспечаным, наколькі адчувае падтрымку дзяржавы, кнігі паэтаў і празаікаў паступаюць у бібліятэкі, дзяржадміністрацыя аказвае дапамогу ў іх выданні, хаця праблемаў хапае таксама.

Пад час дыскусіі закраналіся самыя разнастайныя пытанні, у тым ліку і аб пашырэнні творчых кантактаў, больш актыўнаму супрацоўніцтву ў галіне літара-

Валер Стралко

турных перакладаў з дзвюх моў. Барыс Пятровіч прывёў такі факт: за 6 гадоў выдання ў часопісе «Дзеяслоў» было надрукавана больш за 30 украінскіх аўтараў у перакладзе на беларускую мову.

Пад час сустрэчы чыталіся вершы на ўкраінскай і беларускай мовах. Галіна Дубянецкая прачытала творы Івана Франка на мове арыгінала і ў перакладзе. Сяргук Сыс агучыў свае пераклады чарнігаўскіх паэтаў Станіслава Рэп'яха і Пятра Куцэнкі. Галоўны рэдактар часопіса «Літаратурная Чарнігаўшчына» Міхась Ткач прапанаваў зрабіць узаемныя прадстаўленні двух літаратурных выданняў для азнаямлення з літаратурным жыццём Беларусі і Чарнігаўскай вобласці.

Пасля сустрэчы адбылася экскурсія па Северскаму краю. Беларускія літаратары наведлі гістарычныя і памятныя мясціны Чарнігава, нацыянальны гісторыка-культурны запаведнік «Качанушка» ў Ічнянскім раёне, «Гет-

манскую сталіцу» ў Батурыне, мемарыяльны комплекс «Памяці герояў» у Крутах Барзнянскага раёна. Пад час экскурсіі адбыліся сустрэчы з кіраўніцтвам раённых адміністрацый, адказнымі работнікамі аддзелаў культуры Ічнянскага, Бахмачскага і Барзнянскага раёнаў. Абмяркоўваліся сітуацыя з захаваннем культурнай і гістарычнай спадчыны, функцыянаванне беларускай і ўкраінскай моў, магчымасці пашырэння творчых сувязяў паміж двума народамі.

Разнастайная і насычаная праграма візіту беларускіх пісьменнікаў была з густам распрацаваная намеснікам начальніка культуры і турызму Чарнігаўскай абл. дзяржадміністрацыі Леанідам Смаляком, які пад час развітання запрасіў часцей наведваць гасцінны чарнігаўскі край. Беларусы ў сваю чаргу падзякавалі яму за цікавую ды змястоўную праграму.

Сяргук Сыс

СЛОВА ГЕНІЮШ У РАКАВЕ

Музычна-паэтычная вечарына, прысвечаная 100-годдзю Ларысы Геніюш, адбылася ў Ракаве Валожынскага раёна Мінскай вобласці.

Кнігу Л. Геніюш «Ад родных ніў» і сувеніры ад кампаніі «Будзьма беларусамі!» Міхась Скобла (злева) уручае студэнтцы Вользе Няфёдавай. Справа — Алякс Камоцкі.

На сустрэчу прыехалі намеснік старшыні СВБ, паэт і даследчык творчасці Ларысы Геніюш Міхась Скобла, паэт і бард Алякс Камоцкі і літаратуразнаўца Язеп Янушкевіч. Творчая вечарына адбылася ў межах кампаніі «Будзьма беларусамі!».

«Дом культуры быў запоўнены пераважна студэнтскай моладдзю, хоць у Ракаве — мястэчку знымым, з багатай гісторыяй, — свайго ўніверсітэта пакуль няма, — сказаў Міхась Скобла. — Аказалася, гэта былі студэнты гістака Гродзенскага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, якія на двух аўтобусах

вандравалі па мястэчках Заходняй Беларусі».

Міхась Скобла распавёў пра нядаўнюю ўсебеларускую таліку ў Жлобуўцах — на радзіме паэтыкі, пачытаў прысвечаныя ёй вершы і падараваў студэнтам кнігі Ларысы Геніюш.

Алякс Камоцкі выканаў некалькі песняў на геніюшаўскія вершы, расказаў аб працы над новым альбомам.

Язеп Янушкевіч падзяліўся сваімі літаратурнымі знаходкамі ў архівах Кракава і Вільні, прыгадаў свае сустрэчы ў Ракаве з Уладзімірам Караткевічам.

budzma.org

▶ **РОЗГАЛАС**

«СТАЛІН — ВЕРНЫ ЛЕНІНЕЦ, А ЛЕНІН — НАЙРЭДКІ МЯРЗОТНІК»

Выйшла ў свет кніга Анатоля Тараса і Аляксандра Грыцанава «Навуковы антыкамунізм і антыфашызм». Падчас прэзентацыі аўтары распавялі, чаму яны ненавідзяць камуністаў, прадставілі Сталіна як «паэта-садыста» і растлумачылі, чаму нашым народам кіруюць ненармальныя.

У назве кнігі аўтары абыгралі тэрмін «навуковы камунізм» — курс, які вывучаўся ва ўсіх ВНУ СССР аж да 1991 года. Аднак, на іх думку, у гэтым выданні ёсць больш падстаў на тэрмін «навуковы», наколькі яно грунтуецца на даследаваннях цэлай катгорыі сучасных навукоўцаў з розных краінаў.

— Думаю, што такой кнігі яшчэ не было, — адзначыў Анатоль Тарас. — У постсавецкіх краінах

дагэтуль ніхто не казаў выразна, што такое сталінізм. Мы звычайна звыклі чуць, што Сталін сказаў добрае вучэнне Леніна, распачаў рэпрэсіі, пастраліў народ. У гэтай ж кнізе паказана, што Сталін — верны ленынец, а Ленін — найрэдка мязротнік.

Кніга знаёміць з перадгісторыяй таталітарнай ідэалогіі, паказваючы, што гэты «праект» вельмі старажытны.

— Бальшавікі нічога не прыдумалі. Яшчэ ў Старажытнай Грэцыі разумелі, што такое камунізм, што гэта ўтварэнне, куды людзей заганяюць сілай і ўтрымліваюць там, абмяжоўваючы доступ да інфармацыі аб тым, як жыць у іншых дзяржавах.

Асноўная ўвага ў кнізе надана гісторыі ўзнікнення і аналізу таталітарнай арганізацыі ў яе асноўных версіях: камуністычнай (СССР), фашыскай (Італія) і нацыянал-сацыялістычнай (Нямеччына).

— Гэтая кніга для шырокага кола чытачоў, — прызнаўся Аляксандр Грыцанаў. — У ёй нарэшце ліквідаваны ўсе непаразумелкі са словам «фашызм». Гітлер жа ніколі не ўжываў гэтага тэрміна ў дачыненні да немцаў, называючы сваіх прыхільнікаў нацыянал-сваіхчлістамі. Мусаліні быў абсалютна спакойным і ніколі не трыццю італьянцаў. У СССР усё было нашмат горш. Такой злычыннай гісторыі з такімі зверствамі не было ніколі. Гэта была добра арганізаваная сістэма, у якой мязроцце-дзяржаўнікі выдатна сябе адчувалі, дзякуючы мязротнікам-выканаўцам. Сталін, мабыць, быў адзіным бязсэрбрынікам. Ён быў проста, так сказаць, «паэт-садыст»...

Па меркаванні аўтараў, фашызм — гэта недаразвіты камунізм.

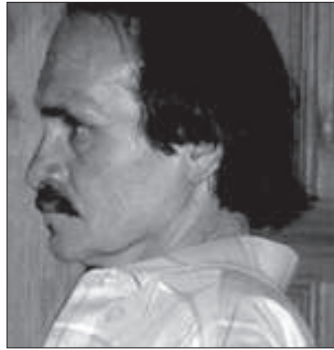
**Анастасія ЗЕЛЯНКАВА,
Gazetaby.com**

11 (3)

ПАЭЗІЯ

ВЕРШЫ БАЛАДА БЕРАГА

Алесь КАСКО

Чалавек дасюль яшчэ ў зародку,
ва ўлонні матухны-прыроды,
у пукатым чэраве Зямлі;
ён толькі-толькі знакі падае —
памкненнем імпульсўнаму цела,
успышкамі пацучыяў сумяцілівых
ды распачыных здагадак
пра акаліпсісы ў свеце і ў сабе.
Рэнтгена — гэта мятлік,
што бязгучна б'ецца ў сценкі
замкнёнае няўмольнае прасторы;
калі ж і прарывае абалонку —
«Чалавек сязнуў у Космас!»,
«Чалавек ступіў на Месяц!» —
па неадцятай пунавіне
вяртаецца пакарліва назад.
Але зародак выспець муціць:
у ім глыбінная ёсць памяць
пра шлях крыжовы да Любоўі,
і ў ім сусветная ёсць воля
пад сумненне ставіць непаўторнасць,
з якою за тысячагоддзі
народжаны Зямлёю векавечнай
адзін-адзіны Сын.

Не там

Ах, з Крэма вярнуць Максіма?
Байма, што пустата
магільна жажне: зусім не
яго

тлен вакуе там.
Ля Хведкавіч, прыдарожна,
граніт з Васілём паўстаў.
Нясвечаны,

бо — няможна:
ёсць чуткі — паэт не там.
Не «там» і Паўлюк з Крашына,
дый верш — не з яго ліста...
...Прытулкі сыноў Айчыны
няведаны,
як Хрыста.

Вандроўнік

Памяці Міколы Купрэва

Кавеньку-павадыра
паставіць у кут з абуткам.
Запыленым незабудкам
дасць свежай вады з вядра.
Сарванья ў добры час,
яны ажывуць, як прасінь.
«Што ў свеце, кажы, — папросім, —
і што ты згубіў у нас?»
«Што ў свеце? — ён скажа ў такт. —
Прастора, краса, дарога...»
Бязмэтных цяпер ці многа?
Мы скемім: тут штось не так.
Узятыя на істыт
нялёпным жыццём замкнёным,
зняверымся ў незнаёмым,
прынеслым палеў блакіт.
Які сёння хцівы свет,
які ў ім ходзяць чуткі!..
Чысціоткія незабудкі
пакіне, між тым, паэт.

Збыты вулей

Міколу Папеку

Скочваецца лета спелымі яблыкамі
па даху вулля, такога ж поўнага,
бы яблык, бы зямля гэтым летам, —
і цёплая ў меру, і ў меру вільготная.
Соты акругліліся, набухлі мёдам,
вось-вось рамкі свае разамкнуць,
вось-вось дашак, бы вечка, сарвуць
і расцяжуцца залачыстым цестам.
Мёду ўсё больш; ратунку ўсё менш для пчолаў,
народжаных не спыняцца ў працы,
падахвачаных ненаезным чалавекам.
Збыты вулей чакае яго, непамятлівага,
рызыкае лопнуць распёртаю дзежкай...
І спаўзаюцца трутні, напалаюцца мёдам,
кладуцца ў пасцелі свае мядовыя

і чухаюць лапкамі поўныя чэравы,
каб зноў спахаліцца ды ўзяцца за эжу.
Не менш мёду між тым, і няма паратунку:
зацятыя пчолы не могуць спыніцца,
не могуць абярнуцца ў трутняў.
Збіраецца ўрэшце пчалінае веча,
гудзе і гудзе да позняга вечара,
а ўранку ўвесь рой (нават трутняў лянівых)
каралева матка збірае на пошукі
новага, пакуль што не занятага вулля.
Ды няма каму болей ускрыліцца.
Рух ёсць жыццё, нерухомасць — смерць.
Адно каб жа ведаць, а што ёсць за рухам?..
Мо адны толькі пчолы і ведаюць.
Мо толькі яны і стануць анёламі.

Краявід

Чужы для бязлюднага краявіду,
пазіраю на попельнае поле,
дзе вугольчыкамі
тлеюць забытыя бульбінкі,
дзе стырчакі сланечніку
спрабуюць падысціць смугу,
нібы ўсё яшчэ шукаюць
сонца... Яно
ўжо даўно пад імі —
жоўжымі скарынкамі гарбузоў,
лісцем голых кустоў і яблынаў.
Чужы для бязлюднага краявіду,
заўважаю, як многа
пакінутых тут «крыжоў» —
маркотных агародных пудзілаў, —
і нясмела, бы ўлетку,
над імі кружылаць вароны.
Хоць бары ды і сам
шырока расталыравай рукі —
дапасоўвайся
да бязлюднага краявіду.

Сад

Сад восеньскі, ціхі —
з водарам празрыстых антонавак,
груш, вінаграду
(на белых сурэтках),
з цяплінкамі арабінавых ягад
і кляновага лісця
(сям-там рассыпанага незнарок),
з цэлым лугам някідкіх кветак,
сабраных у вазы, —
так скупа, так мала падобны
да сапраўднага саду —
саду без згустку лекавых пахаў
і меланхалічных настрояў,
без спакусы ўтрапнёнага сузірання,
што раптам канчаецца зрываў
і недарэчнай высноваю:
у сады, амаль батанічным,
не стае толькі кветкак вяноквей...
у сценах бальнічных.

Нацыянальная бібліятэка

Чым вышэй падымаюся —
за паверхам паверх, —
тым глыбей пускаяся
ў спраты егіпецкай піраміды,
дзе стаяць саркафагамі кнігі
з муміямі першадрукароў і паэтаў.
Саркафагі — неадатыкальныя
(ці амаль не) і таму не труклеюць.

З іх, дамавінаў парадных,
здэмухаюць пыл маладзенькія жрыцы,
безуважжыя да наведнікаў:
вобмаль тых, хто запыніцца і папросіць
вечка падняць для агляду.
Я з «тых», і я ў полі зроку:
цікаўны дзіваца мне, нібыта
я мумія, што ажыла ўвачавідкі,
спалавела без доступу свежага подыху,
з тленам роднага слова на вуснах.
Са мною спрабуюць завесці гаворку,
але спахалюцца бездапаможна:
у іх брак досведу ў дагістарычнай мове.

І толькі адзін егіпцянін
як свой пачуваецца — трэба яму
папрактыкавацца ў маўленні, каб зразумець
наш вопыт айчыны: дзеля чаго
стварам маўклівыя піраміды і саркафагі?
У яго ёсць задума як навукоўца —
агучыць муміі рамзэсаў і тутанхамонаў;
яму — у адрозненне! — мала надпісаў
на дамавінах,
яму — у адрозненне! — трэба родная
мова жыва.

Усходнія суседзі

1
Яны выйшлі з варагаў,
перамяшаліся з чынгісханамі,
спарадзілі жахлівых, ермакоў, пугачовых.
У ботах пятроўскіх,
папыхваючы каўказскаю піпкаю,
прайшлі паўшара Зямнога.
Што край мой на іхняй карце?
Абшару малюсенькі ўскраек.
Яшчэ не ўтапаны ў дарогу хлеба акраец.

2
Далатаюць весткі —
зноў яны ў паходзе,
спадкаемцы неўтаймоўных ваяроў, —
гэтак часта,
што бянтэжымся: на ўсходзе
ці зара,
ці зноўку зарыва і кроў?

З кутка Нямецчыны

Тут, у Нямецчыне,
у цесным кутку Гельмштэта,
я дыхаў свабодна;
бяру я адсюль па жменьцы
ветэра і сонечных промняў,
услешак і слоў —
каб там, куды вяртаюся,
відучай зірнула
і сказала годна: годзе —
годзе жыць з перакручаным горлам
там, на радзіме,
адкуль у вандроўку не ўзяў
свабоды ні жменькі.

Сакрэт пастаянства

У цішу, дзе замоук і кашаль,
трыбун кідаў за сказам сказ:
— Стабільнасць у краіне нашай,
бы ў гэтай зале, сярод вас.
Разпоўна ўскінуўся, як вецер,
Дзяткоў са шрамам на шчаці:
— З турмы нядаўна я; там, верце,
стабільнасць большая яшчэ!

Сухмень

Стаяць ля транзістара, млеюць касцы.
Пра добрыя змены ім кажа сталіца
ды зноў пра надвор'е вясце ў канцы:
не сёння, дык заўтра палье навальніца.
А травы зрыжэлі; бы порак — аўсе.
І сплюнуў брыгадны, і зморшчыў міжброўе:
— Урад калі хлусіць, дык хлусіць ва ўсім,
няхай бы хоць прадоў сказаў пра надвор'е.

Апатыя

Сягне радок у сон твой душы
і змусіць сэрца затрымець,
і ўзбудзіць кроў, і горла здушыць,
але — не дужа, не насмерць.
Там заваконня ён — не ў знаку:
дык са глухі, ці плач, ці спеў...
З душы сарвеш яго, вузаку,
каб без надзеі не шчымеў.
Не ўважыш, што ён схаў, ахова,
што, бы акраец жабраку,

шані акрыяць даруе мова
ў табой адпрэчаным радку.
Ён скурчыцца, спадзе бязгучна
па той бок чыстага ліста —
тады спаўе і стане мучыць
паўзучым гадам пустама.
Дарма пачнеш вышукваць словы,
душу і розум тармасіць:
верш незалежны, выладковы
сябе не дасць увакрасіць.

Балада берага

Бераг мой у смуге... Хоць аднойчы б даплыць,
каб здрадліўцаў не мець,
каб здрадліўцам не быць.
Быць самім па сабе, быць сабою самім,
нежаданым для ўсіх, непатрэбным зусім.
Там, у краі чужым, там, на краі зямлі,
толькі птушкі жывуць, матылі ды чмялі.
Там, на сцёжках глухіх, толькі зверз сляды,
там будуць мурашкі свае гарады.
І рашаюся я — і бягу праз траву,
і кідаюся ў хвалі — плыву і плыву
дзень і ноч, ноч і дзень, знемагаю — але
адыходзіць той бераг далей і далей.
Выбяваюся з сіл і на волю ракі
аддаюся... «Слімак, ты не першы такі!»
Я на беразе гэтым; ляжу на пяску
і цялу я ногі сваіму рыбаку.

За паўвеку ўжо далёка чалавеку,
а да веку ці дайсі яму? —
уваходзіць у калеку, недарэку...
Дай жа чалавека абдыму.
Мне самому меней не многа,
і міжволі хочацца гадаць:
знойдзецца каму ў канцы дарогі
не руку мне, дык хоць кій падаць?
Там, за рысай, і вальней і годней,
свеціць там нябеснае крыло.
Першасней, аднак, і неабходней,
каб цяпло зямное абняло.
А пра большае —
дык толькі верыць, марыць,
трэба, вось, адолець жыццявір:
двое цягнемся праз вуліцу —
ён, старац,
побач я, пакуль што павадыр.

Карабель

Вецер у спіну не вецер.
Хвала не хвала,
што кошкаю трэцца аб бераг.
Дый бераг не бераг,
калі ён без стромы...
Зведаў я вецер сустрачны,
раз'юшанаць хвалі,
паўставаў небасхілам мне бераг,
куды не даплыў я,
куды не даплыць ніколі.
Суцешна ў стыхіі!
Мне радасна ведаць:
яна не сціжэ, не скончыцца,
не знікне разам са мною —
па-за маёю вечнасцю.
Ду на бяздоннае дно
і расстайна ківаю мачтаю
таму караблю ацалеламу,
які, аб мой борт ледзь паранены,
спяшаецца сталець на якары.

Спраба запозненага ліста

Хай не ліст, дык каб паўліста,
і каб не заплакаць...
О, які ж я чуллывы стаў,
рыхтык мякаці.
У акне слата і ў душы,
там і там бязлюдна.
Я маўкліваца адрашчыў
сябелюбна.
Які ж трэба быў груз віны
для разгадкі прастай:
боль ад аркушнай белізы —
кошт за растань.
Ліст бяслёсны — як першы крок
з-пад свайго ж дыктату;
бачу старасць, і блізка змрок
яніць страту.
Дык з нуля? Але дзе той нуль:
дзе край-свет маячыць?..
Напішу табе ліст адтуль,
там не плачуць.

▶ ФЕЛЬЕТОН

ПРЫНЦЫП АДНАГО АКНА І ДВАЦЦАЦІ ПЯЦІ ДЗВЯРЭЙ

Ілля РАСОЛАЎ

торы. З часам Кузякін ужо пачаў паволі траціць розум. Яму трызілася і па начах снілася яго ранейшае спакойнае жыццё ў заняпалым міністэрстве. Цяпер ён не знаходзіў месца нават ва ўласным кабінете. Аляксандр Парфір'евіч прымаў нейкія дакументы, рэгістраваў іх, ставіў пячаткі і абяцаў уладкаваць справы...

Напрыканцы студзеня ў кабінет Кузякіна нягучна пастукалі.

Увайшоў мужчына несамавітага выгляду ў шэрым пацёртым гарнітурчыку і скрыўлены тварам. У руцэ ён трымаў вялікую валіску, з адной кішэні яго штаноў тырчаў развадны ключ, а з другой — драўляная ручка вантуза.

— Таварыш Кузякін? — упуўнена спытаў зайшла.

— Так, слухаю. Вы дзяжурны слесар-вадаправоднік? — са здзіўленнем спытаў гаспадар кабінета.

— Не, я прафесар Экімаў. З Баранавіцкага ўніверсітэта. Гума — гэта легендацыя. — І наведвальнік пакрываўся на адтапыраную кішэню. — Запомніце, мае ініцыялы — А. І. Што значыць Анісім Іванавіч. Я ад Уладзіміра Лапаціна.

— Нічога не разумею. Гэта таксама прафесар?

— Не, ён якраз вадаправоднік, хоць таксама мае навуковую ступень.

— І што вам заўгодна? — спытаў здзіўлены Аляксандр Парфір'евіч.

— Буду з вамі адкрыты. Спадзяюся, наша гутарка застанецца выключна паміж намі. Мы з Лапаціным людзі занятыя і акрамя таго, што лічымся ў розных дробных канторах, займаемся выкарчованнем усёго гнюснага і нядобранадаздейнага. Прызначэнне, ага,

Вам трэба пайсці... — Кузякін прыўстаў, зазірнуў у нататнік. — На вуліцу Жытная, дзе вам аформіць патрэбнае накіраванне. Вы, васпане, не туды патрапілі. Ваша просьба зусім не да нас.

— А як жа апошні цыркуляр? — з недаверам у голасе вымавіў Шчукін.

— Вы пра што? — Учора па ўсіх тэлевізійных каналах круцілі, тлумачылі, што да чаго...

Кузякін ужо даўно не глядзеў ніякіх каналаў. Ён са здзіўленнем утаропіўся на Шчукіна. Шчукін з не меншым здзіўленнем выгарашчыўся на Кузякіна.

— Прынцып аднаго вакна, — ціха прабурчаў просьбіт.

— Аднаго вакна? — няўпэўнена перапытаў службовец. — І ў ягонай галаве прастукала фраза яшчэ раз. — Так-так... Узгадваю.

— Я ўжо пачаў сумнявацца ў вашай добранадазейнасці... — сарамліва вымавіў Шчукін.

— Як жа, як жа. Цыркуляр ёсць цыркуляр. Дакументы высокага начальства — для нас, выканаўцаў, як закон, — закудахтаў службовец заняпалага міністэрства. І распылюся ва ўсменшы. — Добра. Зробім. Перадамо дакументы куды належыць, — адрапартаваў Кузякін.

— Я б прасіў паскорыць справу. Ці ведаеце, у мяне паважлівае прычына...

— Добра, добра. Буду спрыяць, — нервова паабяцаў Кузякін, спрабуючы хутчэй выправіць гасця за дзверы.

Пасля таго прыняўся шукаць дзіўны цыркуляр. Знайшоўшы патрэбную паперу, доўга яе круціў, потым уважліва перачытаў. Цыркуляр высокага начальства сапраўды ўяўляў сабой шэдэўр дакументазнаўства. «Усё лепшае для народа, нават чарга...» — з такіх слоў пачынаўся важны прэзідэнцкі цыркуляр. Ён загадваў службоўцу прымаць справы і скаргі наведвальнікаў па-за залежнасцю ад таго, да якога ведамства яны тычыліся. А затым ужо самім спрыяць рашэнню справы. Каб не ствараць натоўп просьбітаў, службовец

мог зачыняць на ключ дзверы ўласнага кабінета, але абавязкова пакідаць ключ у дзвярах, каб кожны мог зайсці і ўзяць патрэбны дакумент. Калі ж чарга наведвальнікаў была вялікай, то службовец абавязаны быў карміць просьбітаў сніданкам, абедам і вячэрай, а іннагародніх уладкоўваць на начлег. У асобным раздзеле цыркуляра была апісаная працэдура, якім чынам службоўцу самому запісацца да сябе на прыём. Ён жа таксама павінен быў вырашаць свае ўласныя праблемы...

На наступны дзень да Кузякіна сабралася яшчэ большая чарга наведвальнікаў. Людзі стаялі да яго — хто аформіць ілюб, хто завяшчанне, хто атрымаць ордэр на кватэру. Не дапамагалі Кузякіну і навыкі, атрыманія ў дыпламатычнай акадэміі. Напрыклад, у адным з вучэбных класаў ім паказвалі адмысловы тэлефон, па якім можна было патэлефанавачы міністру замежных спраў любой краіны і адпрацаваць навыкі культурных зносінаў.

Насе бярэ трубку студэнт і на ветлівае «Хэло» на тым канцы

— ганарліва вымавіў Экімаў.

— І... — з недаверам працягнуў Кузякін.

— Я асабіста навучыў гэтай добрай справе сорак восем сваіх вучняў, і ўсе яны шчасліва абаранілі дысертацыі. Трое з іх — доктары навук, і працуюць у высокіх кабінетах.

— Цікава, — закрываючы тэчку з дакументамі і збіраючыся спыніць бескарысную гутарку з відавочна нездаровым чалавекам, сказаў Кузякін.

— Не спяшайцеся! — пверда адрэагаваў на тое Экімаў. — Я на шахце і на будоўлі. Там, з «апусканнем» у моўнае асяроддзе, яны замацоўвалі навыкі цяжкага навучання.

Але вернасцяга да нашай праўдзівай і павучальнай гіс-

Аляксандр Парфір'евіч Кузякін, службовец па адмысловых даручэннях заняпалага міністэрства, адкрыў тэчку з апошнімі цыркулярамі і пачаў разглядаць дырэктывыя ўказанні высокага начальства. Дайшоўшы да трэцяй старонкі, Кузякін раззвіў рот і нечакана для сябе пазхнуў. Ён перагарнуў яшчэ старонку, на чым пазыханне не спынілася. Павярнуўся да століка, дзе стаялі тэлефоны спецсувязі, націснуў кнопку на апарате і па звычцы закудахтаў кудысьці ўверх: «Лена... мне... кава». Фраза была дзвяжурнай і азначала, што заняпала службовец заняпалага міністэрства знаходзіцца ў разумовым тупіку і не ведае, што яму рабіць далей. Чытво дырэктывыя ўказанні працягвалася яшчэ каля паўгадзіны ўжо ў паўголоса і пад каву ды прывяло да таго, што пазыханне толькі пачасцілася. Падступіла дрэмота. «Што такое? — падумаў Кузякін. — Дзіўны дзень. Ды і трэба б даведацца, ці доўга чарга просьбітаў?».

Чарга была як заўсёды вялікая. Людзі гоўпіліся перад дзвярыма прыёмнай, у калідоры, а сама людская чарада заварочвала аж да сходаў.

— Прасі каго-небудзь тамака, — закамандаваў Кузякін сакратарцы.

У кабінет зайшоў пажылы мужчына ў шэрым пінжаку ды пажаваным галштыку і, не вітаючыся, накіраваўся адразу да стала.

— Дабрыдзень, Аляксандр Парфір'евіч, — пачаў зайшла. — Вось, прынес. Да апошняга ўчора збіраў і вырашыў прама да вас.

— Дабрыдзень, — суха вымавіў Кузякін. — У чым справа?

— Прынес, — суха паўтарыў просьбіт.

— Можна быць, для пачатку вы прадставіцеся і скажаце, чаго прыйшлі?

— Я ніколі б не адважыўся турбаваць. Аляксандр Парфір'евіч... — са шкадаваннем у голасе вымавіў наведвальнік. — Але мая жонка, Вольга Пятроўна Шчукіна, сказала, што вы дапамажаеце ў маёй просьбе. Яна была ў вас па справе Прахіндзева пазалетася, і вы ёй дапамаглі. З ранняй папярэдзіла, каб я прыйшоў менавіта да вас.

— Наколькі я здагадаўся, ваша прозвішча Шчукін?

— Так-с.

— Дык што вам патрэбна?

— Хачу атрымаць пенсію. І калі магчыма — у паскораным парадку.

— Пачакайце. Як жа? — з здзіўняй інтанацыяй у голасе вымавіў Кузякін. — Я нічога толкам не разумею. Наша ведамства не займаецца пенсіямі, мы, ці ведаеце, самавітае міністэрства, а не пенсійны фонд.

шаны прафесар. — А цяпер стаў Вярхоўным. Мой любімчык. А калі б я яго грамагма пісаць у розныя канцы нашай неабсяжнай не навучыў, сядзеў бы сабе дагэтуль ва ўніверсітэце, з палта ногі ўніз звесіўшы. Але то быў іншы час, а цяпер моладзь пайшла несвядомая, няма на іх ніякай улады. Пішучы ўсякія фельетоны, публікуючы ўсялякую з'едлівую гадасць. Ніякіх у іх прынцыпаў. Прадалі матухну радзіму за паўкошта. Наце, вось, самі пачытайце...

— Навошта мне гэта? Для якой мэты? Еду да міністра. Іншым разам прыходзьце, — адмовіўся Кузякін.

— Прыйдзеца! — камандным тонам вымавіў Экімаў. — Мы вунь тут вам накіралі ўсёй нашай камандай і падпісалі. Я, Лапацін, Крайд ды Дзвуршнік. Самыя надзейныя людзі, надзейней не бывае. Можна распытаць, хоць бы Раскрапыхайлава.

Пры згаданні гэтага прозвішча ў Кузякіна выпрасталася спіна і пабаровеў твар. Раскрапыхайлаў пасля прызначэння намміністра ўжо паўгода пісаў даносы на ўсіх запар у міністэрства смуроднасці, нават на міністра Вырэймагілка. Усе службоўцы аб тым ведалі. Хадзілі чуткі, што ён вось-вось пойдзе на павышэнне ў Рату Бяспекі. Настолькі якасна Раскрапыхайлаў пачаў пісаць!

— У нас самыя добрыя пісьмовыя рэкамэндацыі. Краіна павіна ведаць сваіх герояў! — нечакана выгукнуў наведвальнік. У гэты момант яго твар яшчэ больш перакасіўся. Прафесар акуратна, як нованаароджанае дзіцё, паклаў важную тэчку на стол Аляксандра Парфір'евіча. — Сам прынес, хоць мог бы паслаць аспіранта. Прыкмета майёй павягі да вас, таварыш Кузякін. Буду з вамі шчырым, таварыш. Хоць са мной гэта здаецца вельмі рэдка. Павінен прызначыць, што Лапацін на вас аж тры скаргі напісаў у пракуратуру, і ўсе яны вярнуліся назад. Усюды стаць рэзальцыяны высокага начальства ад тым, што вы чалавек добранадазейны, як гаворыцца, у дошку наш чалавек.

«Дык вось якая набыўшы мне спаць не давала», — прамільгнула ў галаве ў Кузякіна.

— Праверка ёсць праверка, — затакаваў Экімаў. — Выбачайце, але гэта тэхнічная неабходнасць. Зараз мы ўсе ў адной запражцы, у трыойці. Ціфу... — сплюнуў убок прафесар.

— Гэта значыць у камандзе.

Экімаў пацягнуў тэчку за вярхоў, расчыніў.

— Гэта вам, тут ёсць на ўсё. Прынцып аднаго вакна, чулі?

— І распылюся ў лагоднай усменшы.

Прыходзіў Экімаў і на наступны дзень, і праз тыдзень, і нават у выходны.

13 (5)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

У ГОРАДЗЕ СКРАДЗЕННЫХ СНОЎ

Анатоль ІВАШЧАНКА

я не пазта
о крый мяне... матам
паэзія гэта спорт
паэзія гэта эстрада
паэзія гэта пот
і нясвежыя швэдры
не ведаю як каму
а мне тут бракуе ваветра
скокі і пысканне слінай
пад чэргі забойных тырадаў
яна ўсё болей нагадвае
танную клаўнаду
паэзія гэта понт
публіка ставіць балы
перамагае мацнейшы
з трэскам парваўшы залу
традыцыю годна прадоўжыць
новае пакаленне
хай пераможа ўжо ж
той у каго даўжэйшы...

паэзія шоў і святая
спорт з клаўнадай гэта
даруіце я не пазта
з такімі раскладамі...

Нарадзіць радок

можжа любы,
незалежна ад полу і ўзросту.
Нарадзіўшы радок,
хтосьці гадуе яго,
выношвае з яго верш,
а можжа, — пазму,
з таксікозам, спохваткамі,
усім астатнім.
Хтосьці, нарадзіўшы верш,
трымае яго пры сабе,
як маці ці бацька-адзіночка, —
у сваіх галаве, шуфлядзе
ці на хард-дыску.
Большасць пазтаў
смела выпускае
ўласных вершанятаў
у вялікі свет
(хаця, бывае,
пасля вусьцішна просячы: «Вярніце,
вярніце мне мае верхыкі...»)
Некаторыя,
нарадзіўшы радок,
пакідаюць кваленькае
скрываўленае цельца
бездапаможна курчыцца на паперы,
канеульсёна дрыгаць ножкамі

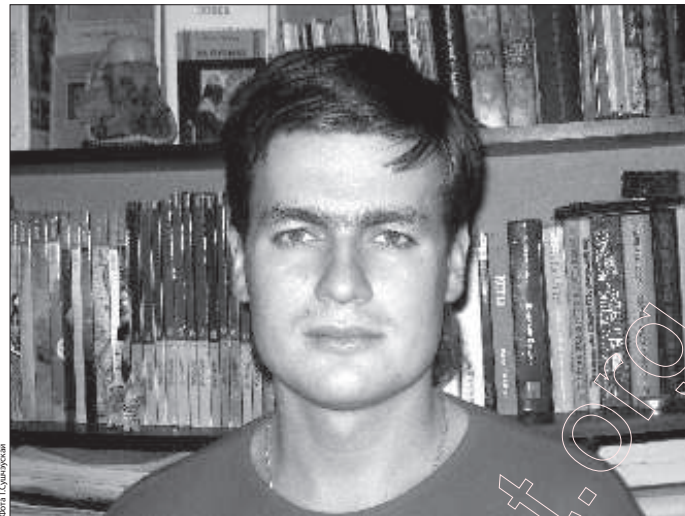
каб пасля,
разрабаючы архівы,
натрапілі на аркуш-прасцірадла
і адчуць сябе на імгненне
дзіцэзабойцамі.
Ёсць і тыя,
хто ўсынаўляе
чужыя радкі,
і тыя,
хто іх тупа крадзе.
Але
не
істотна
гэта*...

* Апошнія чатыры словы —
цытата верша Андрэя Адамовіча.

Братэрства

з завязанымі вачыма
у адным чарвіку
кročыш шляхам пілігрима
паўз няваданна смугу

як народзіны — са смерці
так і ў гэты дзіўны шлях
выправіцца той хто сцерці
зможжа ў сабе цемры знак

Фота Т.Самуілавіч

упісаная ў трохкутнік
рыхтык «саступі дарогу»
на твае глядзіць пакуты
перакуленае вока

ўсе сцяжыны пілігримаў
ўрэшце сьвідуюцца ў адну
тут без масак і без грыму
стрэнеш ты сваю радню...

блізкіх але не па веры
родных ды не па крыві
зарыпелі глуха дзверы
ты гатовы? то жыві!

Сярэдзіна

Калі дачка нарэшце роўна забылае
пад маёй далонню,
і я, мацюкаючы скрыпучую падлогу,
прадзяраю да кухні,
дзе мы ўдых, —
я і ноч,
раптам з 'хўляецца столькі часу!
І ад пачатку не ясна,
што з ім рабіць?
Тупа пайсіці ў ложак?
Раскоша і марнатраўства.
Выціскаць з сябе сілаба-тоніку
ці, горш, дабіваць аповед?
Няма сілаў.
Застаецца сярэдзіна.
(І хай на ранак жонка будзе палікаць
здрадай з паперай...
Заўжды можна адказаць,
што з паперай лепш,
чым з фбашонаўскімі цёлкамі.)
А далей мажлівья некалькі сцэнараў:
1. напоўніць-кульнуць келіх
і паўгадзіны **фтыкаць**
у чысты аркуш.
2. напоўніць-кульнуць келіх,
пасля ўкалоцца дазняком хлеба з салам,
выключыць святло і самадастаткова
фтыкаць у бязобразна-безметафарны
краявід за вакном
3. ты напоўніш келіх,
і... цябе накрыве

Ты ізноў вернешся ў гэты горад,
дзе дзетак вучаць вызначаць лёс
на палёце павету,
дзе між фатэлямі ды цэлафанам
засталіся пахі самых блізкіх табе

дзе нявыказаныя словы,
што стварае адлегласць
(пры чым тут на хрэн блакітныя
людзей,
бядхісатвы),

дзе шмат сноў таму
на рагу чырвонай і камуністычнай
ты сустрэнеш чалавека
які моўчкі спыніць цябе

а пасля абышоўшы яго ты сустрэнешся
яшчэ з адным які падорыць табе новы
зборнік вершаваных рукамі над твай
галавой скажэ іштосьці пра шлях выдатна
разумеючы што ўсе словы ўжо там у кнізе
(якія на хрэн бусліныя крылы) кнізе-бомбе
якую ты панясеш у сваёй палатнянай
торбе
і ты знойдзеш сябе за адным столікам
з першыям, у кавярні, што на рагу...
вы павітаецца,
абмяняецца кантактамі,
і ты здзівішся,
што за столькі гадоў яго нязграбны
пачырк
зусім не змяніўся...

Вось таму мне і падабаюцца болей
першыя два варыянты.

Восем месяцаў

каханай жоначцы
восем месяцаў чакання
напаўштэпавых прамоў
вось яно — наканаванне
вось яно — выпрабаванне
трэці раз
усё наноў

ўсё наноў: трызненні сненні
напаўштэпавых прамоў
вечаровыя маленні
і рытуальныя паленні
ў фортку
з ветрам напалам

восем месяцаў маўчання
(восем вершаў за ўвесь час)
хваляванні ад расстанняў
я з табой маё каханне
покуль не пачаўся джаз

8 кастрычніка 2009 г.

Ноч... успамін...

Ноч стухнула агні, пад акно
падступіла і цікуе жахліва...
Уладзімер Жылка

за акном ненажэрная ноч
хочаш вый
хочаш выкінь ёй нож
пад рабыню ці проста у спіну
пацячэ яе кроў па лязе
пі нагбом
кубак ёсць балазе
а на закусь пакінь успаміны...

паміж намі сто крокаў іміжы
не парушыць ніхто
той мяжы
што аднойчы накрэслена словам

расхіснутая студня душы
плюй смялей —
там даўно ледзяшы
прараслі праз палац мармуровы...

...
усё так добра
усё так дробна
і так раптоўна
пісаць грахоўна
і малітоўна
не трэба стогнаў
святых кароў
скраў кроў
...
усё так ціха
усё так дзіўна
і гэтак дзіка
інтуітыўна
пісаць навобмацак
good luck

Дзевяць чарак

ад першае чаркі
адкрываюцца чакры
ад другое
дадаецца спакою
ад трэцяе
саграюся ўрэшце я
чацвяртая
вэртыс вяртае
пятая чарка
зрывае пячаткі
шостая — жорсткая
сёмая — вясёлая
восьмая — дзіўная
пасля дзевятае
пачынаецца свята

3 непрачытаных лістоў містэра
Блюма
(the song — сон)

«Я іду на знямелым горадзе,
горадзе без жыхароў,
без аўто, трамваяў, без ровараў,
без сабакаў, мянтоў і катроў,
зазіраю ў бязлюдныя крамы,
сам сабе прывіваю тавар
пад усмешкі пластмасавых дамаў.
Ў горадзе страчаных мар.

Я брыду па вільготных рэйках,
я брыду і мармычу брыду.
На мае сівелья вейкі
неба горада лье ваду.
Я блукаю па звілістых вулках
без назоваў і без нумароў,
прыкладваю да бруку вуха.
Ў горадзе скрадзеных сноў.

Пасяляюся ў лепшым гатэлі
з добрым відам на вечны агонь,
у якім урачыста гарэлі
ўчора рэшткі ўсіх ерэтыхоў.
Потым горад з'ехаў за горад,
і няясна, ці вернецца хто.
Адкрываю ўрачыста корак
і куляю сухое шато.

Ён захраснуў у светлым пярэдадні
у чаканні праклятых гасцей.
Горад-хамелеон ці пярэварачень,
горад закатаваных надзей.
Прыляцела зялёная муза
(чорт, паблытаў на клавэ «з» з «ж»),
прадудзела на вуха тры блюзы
і сімфонію ў стылі ска.

Я патрапіў сюды не знянацку,
аддарнуўшы старонку пяць,
а калі дачытаў да пятнаццатай,
зразумеў: трэба выйсце шукаць.
І шукаю яго без толку,
бы на Марс эзэмскі шло.
Калі зможаш, пакінь візітоўку
на Reception. Твой,
містэр Блум».

▶ БЫЛІЦА

АДНО ТОЛЬКІ СЛОВА

Павел ЛЯХОВІЧ

Ішоў па прычальнай сценцы Кацярынінскай гавані начпо і думаў аб вялікай і магутнай расійскай мове. Вось, напрыклад, слова «в...баць». Гэта і аб'явіць спяганне, і правесці выхваўчую працу з падначаленым, і вылаша за якіясьці хібы ў форме адзеньня, у дысцыпліне... ды за што заўгодна. Не кажучы ўжо пра асноўны, так бы мовіць, спракавечны сэнс.

А пра што яшчэ думаць палітработніку? Не пра міжпаходавы ж рамонт, ці там пра заняткі па спецыяльнасці. Палітработнік — асоба тонкая, гуманітарная. Думае пра высокае, не ўсім даступнае.

Адно толькі слова, а якая безліч нюансаў, значэнняў, тонаў паўтонаў!

Вось злавлілі, напрыклад, матроса ў самаволіці і арыштавалі, і на гаўптвахту пасадзілі. Адседеў, вярнуўся — як ён пра здарэнне братам-маракам распавядзе? Скажа — «в...балі». Або застукнуў яго камандзір баявой часці ў час прыборкі за нейкай іншай справай і разнос устроіў. «Не вымаючы». Зноў скажа: «бычок в...баў».

Як мінаў караблі ОВРА, выкачыў з бліжэйшага СКРА матросік чарнявы. Усё правільна зрабіў: загадаў на страйвы крок перайшоў, руку да бесказыркі ўскінуў, і з моцным акцентам нешта прагергетав. У гэтым толькі і зразумел контр-адмірал, што «...дазвольце звярнуцца...». Спыніўся: «Ну, што табе, сыноч?» — Няправільна гэта, парушае прыныц адзінаначалля, але што возьмеш з недудкаванага сына гор... Ці можа якіх там пусціць...

«Сыноч» зноў загергетав, і выдзеліў слых начпо некалькі ключавых словаў — «прыборка», «камандзір» і «в...бе».

«Гэта ж трэба! Толькі што пра гэта думаў, і — на табе! Відаш, кепска прыборку зрабіў, і за гэта камандзір ці спяганне аб'явіў, ці можа аблаў?» — падумаў палітработнік, унутрана сцэпаўшыся. Непрыемна, калі матрос пры адмірале такія словы ўжывае. Больш натуральна, калі наадворт. Але што тут казаць? Тлумачыць яму, што з такімі пытаннямі да адміралаў не звяртаюцца, што ён увогуле павінен звяртацца толькі да камандзіра аддзялення, бессансоўна.

А матрос стаяў і чакаў. Чаго чакаў? Відаш, справядлівасці. Можна, чакаў, што адмірал зараз жа выкліча ягонага крыўдзіцеля-камандзіра і на шматкі падзярэ? «Як Бобік грэлку...» — прыйшла недарэчы адміралу показка, і ён нечакана для сябе заўсміхаўся. Добра так заўсміхаўся. Па-бацькоўску. Не, нават па-дзялоўску, бо па гадох якраз у дзяды гэтаму чарнявату азіятку падыходзіў.

— Сыноч! Ты ж прысягу даваў! Даваў жа? — Зрабіў паўзу і востра ўперыўся ў матроса. — Даваў?

— Прысяга... э-э...даваў. — Згладзіўся матрос.

— Вось! — Узрадаваўся начпо. Ён то ведаў, што матрос прысягаў, але не быў упэўнены, што той зразумее сэнс ягонага пытання, і тады іхняя гутарка пярэйдзе ў гутарку двух глухіх. — Даваў! А там што запісана? Што там запісана? (Чорт, ці не вельмі складана я выражаюся?)

— Што запісана? — Паўтарыў матрос.

— А там запісана так: «стойка пераносіць усе нягоды і цяжар ваеннай службы!» — Адмірал выпрастаў спіну і падняў угору па-стараручкам крываваці ўказальны палец. — Стойка! Пераносіць! Нягоды! А тое, што цябе камандзір...э-э... (А-а! А тое не зразумее)...в...баў! Ха! Пльонь! Гэта і ёсць твая самая нягода!

— Не запісана. — Сказаў матрос.

— Ты... гэт-та... вась што... Ты са мной не спрачайся. Ты колькі служыш?

— Я колькі служыш?

— Ну вядома, ты! Я ўжо трыццаць шосты год служу...

— Я — карась. Паўгода служыш.

— Дык ты са мной не спрачайся. Значыць так: перадаці камандзіру, што я загадаў яму ў цябе залік таксту прысягі прыняць. І хай мне далажыць. Зразумее? Паўтары!

— Камандыр мая прысяга казаць, камандыр адміралу казаць...

— Правільна! Толькі ты без крыўды. Гэта ж служба, сыноч. А тое, што цябе камандзір в...баў, ты і ў галаву не бярэ. Гэта служба! Яна такая! Цябе в...балі, а ты стралянуўся — і служыш, быццам нічога не здарылася. Эх! Мне б твае гадкі!...

Памаўчаў.

— Ты што думаеш, сыноч — твайго камандзіра ніхто не...бе? Ха! Каб жа так! Проста вам, матросам, гэта невядома. А насамрэч... Я твайго камандзіра прозвішча? Ягораў? О-хо-хо! Твайго Ягорава камандзір дывізіёна кожны дзень так на каркальгу надзея, ажко прасціна ўздымаецца! — Адмірал разышоўся. Бачыў дачверлівыя шчыліны вачынаў матроса і імкнуўся ў даступнай форме данесці тое, у чым быў перакананы. І можа нават выклікаць якіясьці добрыя да сябе пачуцці. — Я твайго Ягорава ведаю. Легае на парткамісіі мы яго так...балі, так...

Альбо возьмем камандзіра дывізіёна... Думаеш, яго ніхто не...бе? Памыляешся, сыноч,

калі так думаеш! Не часта, не. Але хоць раз на тыдзень, камандуючы...

Па-сакрэту скажу, сыноч. Раз на месяц я ў Севераморску бываю ў начальніка Палітупраўлення. І мяне там так, бывае, ...! Ты не ўяўляеш! Але вы...уць, я зрабіў пэўныя высновы, вярнуся сюды, ...бу падначаленых... Глядзіш, праз пэўны час і заўвагаў у мой адрас меней. А галоўнае, сыноч, галоўнае — не прымаць блізка да сэрца гэта ўсё. Памятаць прысягу і стойка пераносіць... Ты зразумее, сыноч? Цярпі. Пры выкшнне пакрысе. Ды што гэтыя твае тры гадкі? Блісь — і дадому. З пачуццём гонару...

Зноў памаўчаў. Матросік чакальна, з надзеяй пазіраў яму ў твар. Што яму нічэ сказаць? Здаецца, добра ўжо сказаў. Правёў выхваўчую працу.

— Ну, добра. Ідзі ўжо. Не забудзься камандзіру пра прысягу дакладзіць.

Матросік крутануўся — далонь ля бесказыркі — кругом. Пайшоў на карабель.

І контр-адмірал пасунуўся на сонку, да сябе ў палітадзел. Ішоў і злаваяўся: «Бач ты, тры словы ведае, з якіх адно не для друку, а мне пярэчыць будзе!» Але нешта трывожыла. Прышоў у кабінет, пакоркаўся па кніжных паліцах, знайшоў запыленую кніжку «Агільнавайсковыя статуты Узброеных Сілаў СССР». Памятаў — там недзе знутры на вокладцы такт прысягі павінен быць. Ага. Вось. Прабег вачыма: «Я, грамадзянін...та-та-та...камандзіраў і начальнікаў.

Я клянуся...та-та-та-та... і Савецкаму ўраду.

Я заўжды гатовы...мужна...та-та-та...і самаго жыцця... — Ёркіндзіра! — Калі ж я нарушу...!» Няма пра нягоды і цяжар! Я ж гэтыя словы як сваю маму памятаў! Дзе ж? Ага! Та і ёсць — рабылітаў. Пра нягоды — гэта ў другім артыкуле «Статута ўнутранай службы». Некалі ў ваеннай палітвучальні прыму-

шалі напаміць — вась і засела, ёксель-моксель! Ну, ды і хрэн з ім, з тым матросам. Усёроўна ён, відаш, нічога з той прамовы не зразумееў.

Зразумееў. А паколькі па малалодзі заступаў на дзяжурства амаль штодня, то ўперадзе была цэлая ноч. Прыстроіўся пад лямпачкай на скрынцы з ЗІПам, і на аркушы з вучнёўскага шытка ў клетку напісаў ліст. Да дзядзькі ў Маскву.

«Ас-салом алейкум, Юльчы-ака! Хай Алах, усемагутны і справядлівы, пашле табе, твайёй дам будзе як поўная піяла...

...Юльчы-ака, я не турбаваў бы цябе, але тое, што я маю паведаміць, я магу даверыць толькі табе. Ты — мой дзядзька і разумеш, што апрача цябе пра гэта не павінен даведацца нашы... Ніхто з землякоў, а асабліва са сваякоў...

...Я служу на СКРы, служыць цяжка ў тым сэнсе, што вельмі мала даводзіцца спаць. Тут усталяваны такі парадак, што маладыя матросы, а нават і маладыя афіцэры маюць мала правоў. Вось і мне прыходзіцца амаль кожны дзень заступаць на дзяжурства. Гэта калі карабель наш стаіць ля прычала. У моры лягчай.

А яшчэ я паводле раскладу па прыборках з'яўляюся прыборчыкам каюты камандзіра. Гэта значыць тры разы на дзень, па камандзе, я павінен з'явіцца ў тую каюту, вымыць там палубу, пераборкі, подвалак, выцерці пыл, саставіць акуратна кніжкі на паліцы. Увогуле працы няшмат, бо каюта маленькая. Але справа нават не ў прыборчы.

Нават не ведаю, як табе распавесці... Сорамна.

...Карацей — камандзір наш, як я прыходжу на прыборку, зачыняе каюту на ключ і... Ну, ты разумеш, Юльчы-ака? Мне сорамна і балюча, і страшна — ён можа зрабіць са мной што заўгодна. Напрыклад, шапнуць

«гадкам», і мяне могуць выкінуць у моры за борт. Тут вельмі злыя «гадкі» — гэта матросы, якія заканчваюць службу. Камандзір ім спрыяе ва ўсім, а яны гатовы выканаць любое яго даручэнне.

Сёння па прычальнай сценцы ішоў вялікі начальнік, адмірал. Я рызкнуў, збег на сценку і распавёў яму пра тое, што камандзір СКРА мяне амаль кожны дзень гвалціць. І ты ведаеш, што ён мне адказаў? Ён адказаў, што на флоце ўсе знаходзяцца ў палавых адносінах. Што нават з ім (я ледзьве не разрагатаўся, калі ён мне пад вялікім сакрэтам гэта паведаміў — ён зусім стары, і я не ўяўляю, што хтосці на яго можа паквапіцца) раз на месяц нейкай ягоны начальнік робіць тое ж, што са мной камандзір.

Юльчы-ака, ты жыеш у Маскве і маеш сувязі. Зрабі, каб мяне перавялі на іншы карабель. Інакш мяне не жыць!...

— Юльчы-мульчы... — незадаволена перадражніў асабіст, разгарнуўшы аркушы ў клетку. — Набруць на флот чурбаноў, а ты правярай, што яны тут напісалі... Глядзі вась, — сунуў аркуш суседу, — гэта якая мова? Узбекская, туркменская? Можна азербайджанская? У Маскву піша, Багіраву Юльчы. Сваяку, відаш... Паўсюль распаўзліся...

— Не, гэта, відаш, фарсі... А можа і не... Халера яго ведае! Паслухай, ну якія сакрэты можа гэты чурка напісаць? Што, з-за гэтага аркушыка будзе перакладчыца шукаць? Невядома з якой мовы?

— Ну, паколькі мы выбарачна правяраем, будзем лічыць, што гэты ліст да мяне не трапіў. Так? Не настукаеш?

— Кінь дурное...

...Юльчы аказаўся сапраўды з сувязямі. Праз тыдзень на Паўночны флот выправілася камісія. Ажно з ЦК КПСС. Яшчэ два тыдні флот стаў ракам. Разабраліся з кім папала. І в...блі. У харошым сэнсе, спяганні аб'явілі. Камандзіра таго пасадзілі. Матросіка перавялі. Сакрэтны загад «Аб выпадках гомасексуалізму на Паўночным флоце» выдалі. Над ім рыдаў са смеху ўвесь ВМФ...

Калі продкі сучасных рускіх былі яшчэ цюркамі і вызнавалі паганства, быў у іхнім пантэоне бажок, які адказаў за рост насельніцтва. Зваўся «Ваць». Потым частка цюркаў ад сваёй цюркасці адракліся і падалася ў славяны, але слова гэтае і вытворныя ад яго перайшлі ў мову, якую «Ламаносаў прыдумав». А яшчэ пазней, як рускія ў канцы вясмянастагага стагоддзя Літву захапілі і Беларуссю назвалі, тыя цюркамі і да нас трапілі. След дурхоставадай каланіяльнай залежнасці.

...Адно толькі слова, а якая безліч нюансаў!

15 (7)

ПАЭЗІЯ

СКРЫЖАЛЬ

ПЛАЧ НАВАЛЬНІЦЫ. МЕЛОДЫІ

Уладзімір ДУБОУКА

15 ліпеня ў беларускай літаратуры юбілейная дата: 110 гадоў з дня нараджэння выдатнага паэта і патрыёта Уладзіміра Дубоўкі, арфейнага лірыка, якога сталінскія апырчыкі змусілі 28 гадоў правесці ў няволі.

«Літаратурная Беларусь» палічыла за лепшае апублікаваць не традыцыйны юбілейны артыкул пра паэта, а змясціць адну з ягоных «мелодый», якія, на жаль, мала вядомыя і чытачу XXI стагоддзя...

I.

У снежных далінах, далінах бяскрайных гарыць і палае пад ветрам паходня.
І носяцца іскры над струджаным краем, наўсцяж і Заходняй, і Ўсходняй.

І песня — не песня, а плач навальніцы, якая ўзвіецца для помсты праўдзівай.
І слёзы — не слёзы — надзея ільніцыца: ў змаганні народзіцца дзіва.

На дзікім каменні, на дзікім і жорсткім шыпшына не звяла, пасцела цвяцістасць, і з гэтай цвяцістасці, з гэных пялёсткаў паўстане спрадвечная існасць.

Даруем усё, што ў стагоддзях крышыла, той воцат даруем, што вусны паліў нам.
А подласць вам вашу начэпім на шыю, каб з вамі пайшла і у гліну.

У снежных далінах, далінах бяскрайных гарыць і палае пад ветрам паходня.
І носяцца іскры над струджаным краем, наўсцяж і Заходняй і Ўсходняй.

II.

На блакіце — ды шэрыя плямы, кузаватаю воунаю смутак.
Недзе родзіцца рэзаны лямант і нялюдская родзіцца мука.

Галасеце лілова, цымбалы, разлятайцеся з гукамі, думкі.
Груганне тое села-пала, і дакуль яно будзе крумкаць?

У блакіт кармазінавы пошчак разам з крыўдай на лёс апантаны.
Дзень мінулы — сцюдзёны нябожчык — сёння, заўтра — ніколі не ўстане.

Распльывуцца, расцягнуцца плямы, ў іх утопіцца смутак, загіне.
Стане песняю дзікі той лямант, што завіўся ля любай краіны.

III.

А лясы шаласцяць, шаласцяць, а вазёры гамоняць сярдзіта.
Зварухнецца аір ля трысяця і замоўкне, у млявасць спавіты.

Як з казділа, туман навакол, калярывасцю вытанканы вольай.
Дзень на смутак сябе накалоў, і галосцяць, галосцяць віёлы.

Плачучы дрэвы празрыстай расой, а раса завіваецца ў дзвань.
Сіні, сіні такі парасон па-над возерам і па-над лесам.

На палетках пясочкі-пяскі, Можжа, жыта, а можжа, там бульба...
Твой мой, край, над табой лёс накліў, а чужыныцы ў нядолю абулі.

Ці багачка бракуе табе, ці упартасці сціплае мала?
Тая упартасць і камень прабе, калі кінула цэлым навала.

Пранясучца ў барвовасці дзей да Дняпра аж з-пад Нарачча хвалі.
Вось цяперака цяжка глядзець, як радзіму маю ўкрыжвалаі.

А лясы шаласцяць, шаласцяць, а вазёры гамоняць сярдзіта.
Адкаснецца уціск небыцця, край нап'ецца лямчэ акавіты.

IV.

На пясок на жоўты, на пясок стаптаны я уклечу-стану, галаву схлію.
Ты пашлі, зямелька, для душы бальзамы, ты прымі, зямелька, крыўду ўсю маю.

Нявыказная катуе скруха...

Пурпуровыя рогаты духу...
Пасцілаецца, сцэлецца лісіца, а бяроза не можа стагнаць.

Прападай, ліха, хадзі над барамі, бо тугі вялікай кайстра не прымае.

А лісічка з лісічкай у вянок, а на песню-надзею не зробіць замок.
Прападай, ліха, хадзі над барамі, бо тугі вялікай кайстра не прымае.

Раскладваюць-паліць ля вазёр касцёр...
Паліцеце, песні, да вазёр, вазёр...
Нявыказная катуе скруха...

Пурпуровыя рогаты духу...

На пясок на жоўты, на пясок стаптаны я уклечу-стану, галаву схлію.
Ты пашлі, зямелька, для душы бальзамы, ты прымі, зямелька, крыўду ўсю маю.

V.

І над лесам так жа, і над пушчай так жа:

скрозь дым.
Можжа, ён не ўстане, можжа, ён абляжа...
Гэта вораг ходзіць у сутане і жалобай край ускрыў.
Я не веру ў літасць, я не веру словам.
Нат гавораць пліты...
А маўчыць жывое...
Ходзіць, ходзіць спрытна гэты новы рыцар:

што трэ?
А ці доўга будзем моўчкі ўсё карыцца?
Смутак точыць сэрца, точыць грудзі...
Кленчыц сціпла на жарсцё.
Колькі абяцанняў — колькі подлых дзейяў!
Што, калі паўстанем, — дзе тады вас дзёнем?
І над лесам стане, і над пушчай стане:

скрозь дым.
Гэта будзе помста, гэта будзе Ранне.
Закасуем межы, згіне Ростань.
Кон адзін: ці вы, ці мы.

VI.

Колькі іх!
Гаманілі з гаем.
Гаманілі з полем.
Гаманілі з жытам каласістым.

Колькі іх!
Працавалі рана.
Працавалі позна.
Працавалі, сілу слалі лістам.

І аруды парожня сіратаю заўсёды, невыходнаю госяй у хлебе

мякіна.
І чужыныцы збіралі — складалі слодыч —

колькі іх! — як і ўся краіна.
Помста ідзе!
Галасіла поле.
Галасілі стрэжкі.
Галасіў чорнобыль на памезжы.

Помста ідзе.
Напілося болям, напілося рэха, напілася крыўдай тыя сцёжкі.

І сціскалася ў вусны невыказнае гора, і тапілася ў вочах часіна

адплаты, каб за тое за ўсё, што сягоння і ўчора

вогнішчамі абиары палатаць.
Ці за тым? Павязалі рукі, павязалі ногі, павязалі цела, —

дух звязаць не можна...
Ці за тым? Завязлі на мукі, завязлі на рогат, завязлі на здэк чыноў вальможных.

Гаманілі хвалі — расхадзіўся Нёман,
Гаманілі хмары — неба спакмурнела.

Гэта мы залічым, гэта — мы ўспомнім,
калі словы стануць агнявай дзейяй.

А цяпер — Пакрышыце косці, пакрышыце гэтым, пакрышыце новым невядомым.

Трэ цярынец — вецер помсту носіць, вецер будзіць нетры, вецер ад усходу будзіць міліёны.

І за ўсё — за мукі і за воцат горкі,
І за ўкрыжаванне гэтых і наступных, — на Ушсці скажа дух нязломны горда:

— Мы пазналі радасць — вы пазнаіце смутак!
Колькі іх... Гаманілі з гаем, гаманілі з полем.
Гаманілі з жытам каласістым.

Колькі іх... Працавалі рана.
Працавалі позна.
Працавалі, сілу слалі лістам.

Іх усіх іменне святкаваць прымусім мы рабoў вальможных:

злосць жа іх — ад страху.

За братаў маіх змагарнай Беларусі стаўлю ў песні помнік на Усход і Запад.

VII.

Неба сіняе, сіняе вельмі, але сіняя ў вочах туга.
Не сатканы такі ішчэ вэлюм, каб тугу ад свету схвацаць.

Пурпуровасць каліны, пунсовасць, кармазінавасць дзікіх малін...
Радасць знаюць сычы і совы, людзі радасць каму аддалі?

У ночы цёмнай, у засціле цмянай знічкі гінуча на хвалях вазёр.
Зіхатлівывы, сумныя плямы пракадаюць сцёжкі ад зор.

Спавіваюцца хмарамі зоры: сцёжкі ёсць — не натрапіць ніяк.
Мне казаў мой таварыш учора, што рассыпала воевы мак.

Топчучы вельмі малое зерне, каму толькі ахвота і час.
Вось назад гэта зерне не збераць: гэтага — не прычакце.

Ды малое яно — аж надта, над вялікі абіяс не ідзе.
Пры вясковай хаце бахматай узрасце і ў радасці, і ў бядзе.

Пурпуровасць каліны, пунсовасць, кармазінавасць дзікіх малін.
Радасць знаюць сычы і совы, людзі радасць каму аддалі?

Пазлятаюць пялёсткі з шыпшыны — ў дзіды упартасць кладзе яна.
Ах вы, сцёжкі роднай краіны, пасля восені — будзе вясна!

VIII.

Непакоем я сяння ускрыты, кажуць — сумныя песні мае...
...Новыя словы, новыя рытмы поўнай жменнай жыццё дае...

Сам казаў, дык няўжо забыўся?
Чаму кленчыц туге да ног?
Я пабачыў надхмарныя высі, я пабачыў марское дно.

І знайшоў гэты смутак з фэрмато, пакахай, калі хочаце чуць.
Мо й загіну каняй заклатай — краю роднаму доўе заплачу.

Песняры прыйдуць новыя скоры і адкінуць абоймы тугі.
Ушануюць мажорна акорды тых, што ў мінорах ляглі.

Скажуць гэныя новыя песняй: — Смутак моцнае сэрца размыў.
На парозе Вялікай Прадвесні паніхіды складаў для зімы.

Ой, фэрмато, шырай і вышай, ой, акорды, акорды — ў прастор!
Ужо дзень на дарогу выйшаў, свае рукі над намі прасцёр.

Я вітаю яго, я вітаю, заклікаю — хутчэй, хутчэй...
Ці праклятая, ці святая мяне раніць прадоннем вачэй...

▶ АПОВЕДЫ

САКРАМЭНТА

Галіна БАГДАНАВА

ПРОФІЛЬ НА ПЯСКУ

Ля вытокаў салярных знакаў

Аслепленая сонцам. Сонцам і болем. Таму што нарадзіць дзіця не толькі прыемна, але і балюча. Доктар, што зазіраў да нас у палату, як і мы, быў аслеплены сонцам і, да таго ж, быццам глух. Хаця, здавалася, стагналі, енчылі ад болю нават паньла-блакітныя сцены.

— Чаго вы ўсе крычыце?! — усміхаўся ён у вусы. — Сёння ж ва ўсіх вас свята. Сёння ж для кожнай з вас самы радасны і сонечны дзень. У вашых сем'ях у гэты дзень цяпер штгогод будзе свята.

Свята — значыць святое. Асвечаная, спавітая хваляваннем і радасцю Таямніца. Я і цяпер да драбніцаў памятаю той сонечны дзень. Калі ў радзіўнай зале, падарыўшы свету сына, я зараз жа забылася на боль, перастала адчуваць яго. Адзінае, напружана ўслухоўвалася і не чула чаканага сынава голасу. А мяне ўжо змусілі праваліцца ў бездань наркатычнага сну. Трэба было мяне падмантаваць, каб праз год я адзюла вынасіць з яноў, скрозь боль, быць аслепленай сонцам і нарадзіць яшчэ аднаго сына. Падарыць сабе і свету яшчэ адно свята. Яшчэ адну Таямніцу. Але да гэтага яшчэ далёка. Пакуль што мяне змусілі забыцца, заснуць, ператварыцца ў бязвольную знімелую субстанцыю.

Мяне паглынула бязважкасць, бяздонны калодзеж у нікуды. Ён зацігваў мяне, ці ўжо і не мяне... І там, у глыбіні, у часавай бездані я зноў была аслепленай сонцам, сонцам, якое лостравалася ў цяжэйшай павольнай рачной плыні, награвала мяккі, амаль белы пясок, падсвечвала смарагдам росную траву, апягала жывым, пульсуючым паўцнінем бурштывавага ценюў гонкія хвоі, лашчыла мяне і...маёго сына. А ён, мой сын, ужо падлетак, таму не зусім голенькі, а, так было прынята ў нашым племені, у набадранай павязцы, нешта засяроджана маляваў на вільготным пяску.

На мне таксама была набадраная павязка, дакладней, кароценькая спаднічка з папаратніку. Даўжэйшую, з поўсцю, я пакідала на халады. На грудзях прыемна ласціліся, студзілі мяне мае любімыя бурштывавае паперкі, сонечныя кропелькі з татамнам племені — іклам нашага агульнага прапрашчурна — сівога ваўка. Налета і майму сыну дадуць такія ж. Але ў мяне воўчы ікл асабліва, на ім ёсць таемны малонак — кружок з кропачкай пасярэдзіне, маленькае «вочка», сонечны знак. Ён набліжае мяне да сонца, саграе, надае сілы. Пакуль што гэты таемны сонечны знак ратуе і мяне, і майго сына. Так будзе да наступнага лета. А далей мой сын сам будзе тварыць сваё жыццё і яго будзе ахоўваць ягоны ўласны татам. А яшчэ сілы нам з сынама надаюць зёлкі. Мяне навучыла разбірацца ў іх мая бабуля. І цяпер нават Відунчая і тая карыстаецца маімі парадмі і маімі зёлкамі.

Галоўнае, сабраць і высушыць іх у пару, у самую іх пару, калі яны ўжо назапасілі і прагнуць перадаць сваю сілу.

Зараз я толькі што выйшла з лесу. І расклала на траве цэлы ахапак зёлка. Перабярэ і пакладу сушыць. Больш за ўсё, як заўжды, святаянніку, мноства прамяністых, нават на дотык цёплых кветачка. Цёплых... Ці, можа, мне гэта толькі здаецца?

— Ай! — гукнула я сына.

Ён ка бы і не пачуў. Што ж, я не крыўдую. Я ведаю, мілы мой Ай, калі ты пачынаеш маляваць, ляпіць ці выразаць з косці, забываеш на ўсё. Мне здаецца, што калі ты малюеш ці выразаеш звер, то найве чуюш ягоны рык ці тупат, чуюш, як наганяюць яго палюнічыя. А калі гэты звер не драпежнік, а які-небудзь высакародны алень, які зусім знясілеў, які задыхаецца і вось-вось упадзе... Тады ты, калі ўжо выпущаная найлепшым нашым палюнічым страла кранае прыгожае, гнуткае цела жывёлы, рагтам, як усемагутны Стваральнік, выхопліваеш аленя з-пад стралы. З рэальнасці — у сон, у мрою. А з мрой той нараджаецца выразаны з косці, жывы на дотык вобраз.

Тваіх касцяных і драўляных аленяў шкадуць забываць нават тыя, хто мусіць настроіцца на палыванне, мужчыны, якія выконваюць магічны танец і па традыцыі пускаюць стралы ў зробленых з косці, дрэва, ці намаляваных звароў. Відунчая заўважыла гэта. І цяпер, калі бярэ ў рукі чурынку, каменную пласціну, на якой высечаны зразумелыя толькі ёй рысачкі і кропкі (паводле іх яна каменем аб камень выстукае для ўсіх рыгт), дык вось, цяпер, калі яна бярэ ў рукі чурынку, то кладзе палюнічым не тваіх звароў. А тых, якіх калісьці выразаву твай бацька. Баіцца, што мужчыны пашкадуюць твае выявы, не страляць, не патрапяць у іх, і палыванне будзе няўдалым.

Ты, ведаю, крыўдуюць, нервуешся. А я ўпотаў велімай таёй ганаруся. Стварыць тое, што спыняе стралу, значна цяжэй, чым тое, што яе прыбітвае. Забіваць у нашым племені ўмеюць усе. Шкадуць адзінак. Ты ж, мой сын, твае звароў, вы адолелі расчуліць твае, нават самых жорсткіх. А калі летэць цябе, Ай, дзеля выпрабавання ўпершыню ўзялі на палыванне і ты разам з усімі высачыў аленя, старэйшыя, як мяне потым расказвалі, хацелі ступіць, даць табе страціць першама. І ты, стаўшыся ў кустах, ужо заклаў стралу, нацягнуў цяжыву, але ў апошнія імгненне перадумаў, спыніўся і ўвогуле адкінуў стралу ўбок. І тады адразу стрэлілі трое з тых, хто заўжды наагатове, стрэлілі і смяртна паранілі аленя. І разам з аленем упаў на траву ты, мой Ай. Так расказвалі мне мужчыны. Ты тады ледзь не страпіў прытомнасць. А потым так плакаў, кідаўся, крычаў па начах, што мне давалася адпываць цябе зёлкамі. І наш Галоўны, Важак, паглядаючы на цябе, толькі ківаў галавою:

— Нічога не паробіш, будзе, як бацька, мастаком.

А мы, жанчыны, даўно ведалі, што ты не такі, як усе, што ты

незвычайны. Можна было і не браць цябе на палыванне, не правяраць. Нарадзіўся ты, абкручаны пупавінай, і цябе ледзь уратавалі, ледзь прымусілі падаць голас, закрычаць. І ты не крычаў, як усе, доўга і нудна «Аааа-аааа-аааа», не агукаў, ты крыкнуў гучна і раз усяго: «Ай!».

Відунчая, кажуць, як толькі дазналася пра тое, як ты нарадзіўся, адразу сказала, што ты будзеш не такі, як усе. Што вялікі дар табе будзе дадзены: дар лячыць або маляваць. А я цябе так і назвала — Ай.

Ты з'явіўся на свет на самым пачатку лета, калі сонца заткала зямлю зелянінай і кветкамі, калі ўсё навокал, вітаючы тваё з'яўленне, спявала і танчыла. І дзіўны салодкі кветкавы водар кружыў мне голаў, хмяліў да самазбыцця.

Але ж усе ведаюць: важна не толькі, як і калі чалавек быў народжаны, але і калі, калі быў зачаты. Мы з бацькам прадвырашылі тваё з'яўленне ўвосень. Цёпла было, цёпла і парна. Грыбоў — не сабраць. Баравікі. Белья, чорнагаловікі. Тыя, што растуць пад дубамі і ў хваёвым бары. Сярод грыбоў трапляліся і тыя, якія можна есці не варыўшы. Мы з тваім бацькам мелі кожны свае грыбныя мясцінкі, і цягалі грыбы кашамі. Ды толькі не спыняліся браць. Любоваўся. І там, у лесе. І потым, калі перабаралі. Кожны ж грыбок непатворны. Кожны грыбок — адкрыццё. Адкрыццё прыгажосці. Мяккі вільготны мох, а ў ім моцная, пруткая ножка, гладзенькі каваляшчык... І нашыя пацалункі там, у засланым цёплым туманам, росным, заспаным апалаю лістотай, ігліцай восеніскім лесе, тыя пацалункі таксама былі для нас адкрыццём, якое выло да разгадкі таямніцы зачаты, твайго зачатыя. Ай. Так дождж лашчыць зямлю, каб узгадаваць кінутае ў яе зерне. Колер зярнятка, колер семені, колер малака. Наш колер. Ён ёсць нябеснае святло, наша павязь з небам...

Твой бацька ляпіў, выразаў, выбіваў з каменю жанчын, якіх мы завем — Маці або Рода. Ты шмат разоў бачыў іх, яны стаяць ці ляжаць амаль у кожнай хаце, на невялікім узвышшыні. З нашаю Родай ты, калі быў малы, нават гуляўся. А ў Відунчай захоўваецца самая вялікая Рода. Яе таксама выбіў з каменю наш бацька. У яе крутыя клубы, круглыя, як гарбуз, зад, чарава, у якім зручна будзе дзіцяціку. Грудзі — кожная па яноў. Усё самае сакральнае яна пазначана. Наша Рода, тая, што ляжыць у нас, касцяная, крыху меншая. Але ў яе таксама вялікія акруглыя зад і грудзі па яблычку. Аднойчы, ты яшчэ малы быў, патрымаў яе ў руках, паглядзіў і запытаўся:

— А чаму ў яе няма вачэй? Твару зусім няма. Уся галава — і ззад, і сперад — рысачкі, рысачкі, кропачкі. Іноў рысачкі.

— Твар, Ай, пазначаць нельга, — паспрабавала я пачуцьмацьчы. — Твар, вочы ёсць толькі ў жывых. Так казаў твой тата. А яму пра тое казалі наш Галоўны і Відунчая. Гэтыя жанчыны, Роды — знак, сімвал урадлівасці,

знак плоднасці. Каб у каласках было шмат зярнятка, а на яблыні — яблычкаў. І ў цябе, Ай, з'явіліся брацікі і сясткічкі. Вялікае чэрава ў яе для таго, каб вынасіць дзіця, а вялікія грудзі, каб потым выкарміць.

— Але ж ты не такая, — сказаў ты, Ай, і зірнуў на мяне...

Так, як калісьці ў цёплым грыбным восеніскім лесе глядзеў на мяне твой тата. У цябе, як і ў яго, вялікія шэра-блакітныя вочы. Але не, нават па колеру яны ў цябе цяплейшыя. Не як спюдзёная крынічная вада, а як мяккая павольная рачная плынь. І гэтая плынь лашчыць мяне, люляе. Заварожвае... Аднойчы, калі я прыбіраў у хаце і, узяўшы ў рукі Роду, пра нешта задумалася, ты раптам сказалаў:

— Калі я вырасту, абавязкова намалою ці не, выражу твой твар, мамало.

Ты ўсміхнуўся, а я спужалася. Паклала Роду на месца. Добра, што ў хаце нікога не было. Усе пайшлі на палыванне. А каб хто пачуў, нават за словы маглі пакараць. Рода мусіць быць без твару. Яна — толькі пасудзіна, змясцілішча нябеснага, сонечнага святла. У яе не можа быць твару. Гэтая наша Рода — апошняя з тых, што паспеў выразаць твой бацька тою спюдзёнаю зімою, калі я насліла цябе, мой Ай, у сабе. Маё цела было для цябе надзейна хованкай і ад холаду, і ад голаду. Тою зімою маё цела было для цябе, як сонца, сонечнае святло для ўсіх нас. Яно таксама аберагае нас, ахоўвае.

Ты, пэўна, ніколі не звяртаў на тое ўвагі, але сёння я абавязкова табе гэта пакажу. У нашай Роды не проста пупок — кропачка, абкружаная лініямі. Сонечны знак. Такі самы, як на іклях Сівога ваўка, які я заўжды нашу на грудзях. Бацька пакінуў нам Роду з гэтым знакам наўмысна. Каб сонца бараніла нас.

Я памятаю, як твой бацька выразаў гэты знак. Выразаў і паказаў на мой жывот, дзе ўжо раз-пораз

ты тупаўся, латашыў ножкамі. Дзіця ў чэраве маці, як усе мы пад покрывам сонечнага цяпла. Бацька любіў усё пазначаць такімі сонечнымі знакамі. А аднойчы ён такі кружок з кропачкай намаляваў палачкай на снезе. Да яго дадаў галоўку, ручкі-ножкі — і на мяне паказвае, маўляў, я цяжарная, падобная на сонца. Для цябе, да нараджэння, сонцам, ахоўнаю абалонкай была я, твая мама.

Прышла вясна, пацалплела. Снег сыйшоў. І твой бацька па загадзе галоўнага і Відунчай, пакуль мужчыны ўзаралі, а потым разам з жанчынамі засеялі поле, мусіў вылепіць з гліны, самай глустай глебы, — Роду, як заўжды з крутымі гладкімі клубамі і грудзямі па яблыку. І... Сёння, Ай, увечары, ля вогнішча, калі ўсе лягуць спаць, я адкрыю табе адну таямніцу. Бацька тою вясною парушыў табу, зрабіў тое, што цяпер, я адчуваю, па вачах тваіх бачу, задумаў зрабіць т... Ён тады вылепіў Роду з тварам, маім тварам. І яна, я праз яе перадала сілу свайго цела зямлі. Каб і яна, зямля, радзіла. Дождж амыў зямлю. І з двух маіх зярнятка-вачэй таксама выраслі каласкі. Мне дасюль не дае спакою тое, што з маіх, пазначаных зярняткамі вачэй выраслі каласкі.

Калі ты з'явіўся на свет, сонца яшчэ не паспела ім перадаць свой залаты колер, але яны, убераючы нябесную і зямную вільгаць і сонечнае цяпло, набывалі малочную спеласць і зелянелі, як... мае вочы. А побач красавалі васількі. Не яркія, светла-блакітныя, халаднаватыя. Жывыя. Як бацькавы вочы.

Ніхто мне так і не паказаў, дзе ягоная магіла. Спачатку мне казалі, што твой тата выконвае нейкае таемнае даручэнне і яго нельга трывожыць. Калі ты нарадзіўся, я папрасіла Відунчую паклікаць твайго тату, а яна строга папярэдзіла:

— Забудзься на яго. Ён парушыў табу. Пакуль ты была

цяжарная, мы не хацелі цябе трывожыць. А цяпер ведай: ён вылепліў Роду з тваім тварам і тваімі вачыма. І яго ніколі больш не будзе ў нашым пачыне.

Ні слёзы мае, ні просьбы паказаць хача б, дзе яго магіла, нічога не далі.
— Ён пайшоў да сонца, — сказала Відущача.

З таго часу нашае племя жыве без мастака. У нас змяніліся тры Галоўных, Відущача з моцнай жанчыны ператварылася ў нямогую старую. Аслепла. У нашага племені цяпер сляпа Відущача. А мастака так і няма. Відущача ўжо ўзвонена, што ты хутка зможааш стаць нашым мастаком. Толькі для гэтага табе трэба навучыцца выразаць аленяў, ад якіх не будзе адварочвацца стрэлы, якіх не будзе шкадаваць, якіх з лёгкім сэрцам заб'юць паліянічы падчас рытуальнага танца, каб потым паўтарыць усё на паліянні. Толькі ж хіба можна забіваць з лёгкім сэрцам?

— Ма!
Я згадалася. Я забылася, што перабіраючы зёлкі, гавару, шапчу сама з сабою...

— Ай, ты клікаў мяне?
— Хадзі сюды, нешта пакажу!
Пакінуўшы зёлкі, я пайшла бліжэй да ракі. Пясок яшчэ вільготны, пругкі, несучыцца, зацалаваны сонцам, ужо пацяплеў. Але на ім заставаліся сляды. І на гэтым светлым, амаль белым пяску аднымі лініямі, тонкімі, лёгкімі, як птушыныя пёркі лініямі быў выпісаны жаночы твар, так, як калі на жанчыну глядзець збоку. Высокі лоб, глыбока пададжаныя вількія вочы. Прамы, з ледзь заваявана горнічкі нос, тонкія вусны, мяккі падбародак. Даўгая бедзізная шыя. Партрэт быў яшчэ няскончаны, яшчэ імклівымі лёгкімі хвалямі каліся, набягаючы, даўгія, збытанія мае валасы. Але не пазнаць было немагчыма.

Занадта доўга разглядала я сабе сёння ў вадзе, калі купалася. І вось так, бокам, таксама становілася. Так меней зморшчынак, чысцейшая лінія. Так прыгажэй. З хваленнем, не, маё хваліванне адразу сталася трывогай, жахам, з трывогай і жахам я зноў падышла да ракі, зайшла ў ваду. Нахінулася, прыгледзелася і... патанула ў сваім адбітку, у імклівай плыні часу.

...Група крыві! Якая ў яе група крыві?! — даляцела да мяне аднекуль зверку.

І чыста інстынктыўна адразу адрагавала, азвалася:
— Першая! Чуеце, першая! — закрычала, як мне падалося, закрычала я на ўсю моц, так, што рыха аглушыла мяне.

Але нават мяне не пачулі. Бо, як потым казалі дактары, гэта быў нават не шэпт, а ўздых. Давялося сабраць усё свае сілы, вынырнуць, пераадолеваючы зямное прыцягненне, узляцець, выбрацца з бяздоннага калодзежу часу.

— Першая!
Толькі цяпер яны, здаецца, мяне пачулі. Яны, гэтыя людзі ў белых халатах урэшце рэшт пачулі мой голас, мой крык, які нават стаўся шпгам.

На твары маім ужо не было маскі з нарकोзам. І я, аблізнуўшы засмяглыя вусны, спыталася:
— А чаму ён не крычыць?

Іакушорка з усёй сілы лягнула малага па кволенькаму заду.

— Ай! — азваўся мой сын, мой першынец. — Ай! Ай!

Мы ж з ім так і не паспелі сперці, заатаптаць малюнак. Там, у глыбіні, па той бок калодзежу часу, ля ракі, на вільготным, нагрэтым сонцам пяску засталіся намыты з сьняма сляды, застаўся мой профіль. І сонечны знак. Я паспела намалываць яго дзеля перасцярогі. Ці, можа, гэта зрабіў мой сын... Кружок з кропачкай. Пуп усвету. Зянятка.

Дзіцятка ў космасе майго цела.

ЗАГАДКА ЛЕАНАРДА

Дыялог праз лустэрку

— І бачу я: дрэвы і кусты вількіх лясоў пераўтварацца ў попел... Дрэвы і кусты вількіх лясоў ператварацца ў попел... Колькі разоў трэба паўтарыць гэтую загадку, каб нарэшце нават ўбачыць дрэвы — гэта дрэвы. Дрэвы дрэвы...

Па-беларуску ўсяго адна літара. Леанарда ад гэтага слоўнае фантазмагоніі прыйшоў бы ў захапленне і абавязкова вывучыў беларускую мову. Мову, у якой ёсць гэты прасты таемны код да разгадкі. Ён абавязкова вывучыў бы беларускую мову, якая па меладычнасці не саступае яго роднай італьянскай.

Дрэвы-дрэвы... Адна літара — і вількае, глабальнае, касмічнае (ахопленыя полымем дрэвы так убачыць хіба што з касмічнай вышыні) ператвараецца ў малое, мізэрнае — у попел, які можна ўзяць на далонь, дзьмухнуць — і ён разліцця, ператворыцца ў нішто.

Хтосьці, назіраючы за пультымі, мігальнымі вугельчыкамі ў печы, бачыць у аksamітным паўзмрокку яе ўлоння зорнае неба, космас. А нехта, глядзячы туды, як Леанарда, усведзальнае, што там, у печы, дагарае лес, дрэвы, кусты вількіх лясоў... Дрэвы-дрэвы. Усяго адна літара... І глабальнае пераўтвараецца.

...З гэтымі думкамі я падышла да лустэрка. Яшчэ мокрая ад дажджу мае валасы цяпер кучаравіліся мацней, чым зранку. Цяпер зразумела, чаму сёння адзін з вучняў, калі я паказвала «Мону Лізу», спытаў: «А Вам нішто не казаў, што Вы да шаленства падобная на Мону Лізу, на Джаконду?»

«Не... Вы будзеце першыя,» — разгубіўся я. І гэтая разгубленасць дасюль рэхам стыгне ў маіх вачах... А што, калі гэты мае кучарашкі прымацаваць як бараду. Вось так... Вадаспадам... У паўзмрокку з залостроўя на мяне раптам зірнула ўжо не Джаконда, на мяне зірнуў сам Леанарда. Не разгубленаць, ніякаватаць, а лёгкая чрыя скрыжэла ў ягоных зронках. Іоста мужчынскай рацыяналізм і скепсіс... Розум аналізуе. Душа сінтэзуе. Вобраз нараджаецца не ў галаве, у сэрцы. І душа пераўтварае яго ў рэальнасць, акрыляе яго...

Якія дзіўныя бываюць супадзенні. Той мой вучань, які ўбачыў ува мне Джаконду, можа, на сёння адзін з самых таленавітых на Беларусі юных скульптараў, цяпер, у нашым стагоддзі амаль дакладна паўтарае лёс Леанарда. Яго, які і калісьці геніяльнага Леанарда, кінула маці. І ён не ведае, дзе зараз яна блукае. І ці блукае ўвогуле...

Адзін з даследчыкаў творчасці Леанарда ўзяўшоў запіску, дзе была ўсяго адна фраза: «Сёння памерла Кацрына». Лічыцца, што гэта ён пра маці, сваю маці,

якую не бачыў шмат гадоў. Эпоха Адраджэння, якія падарыла свету ўзоры бездакорнага ўзнёслага гуманізму, нават была і жорсткаю, і крываваю.

— Чалавек прагне дасканаласці, гармоніі, сіметрыі і паўнаты. Дзяўчынка з самага нараджэння бачыць свой лустэркавы адбітак, сваё адлюстраванне ў бацьку, бачыць, якою б яна была, каб нарадзілася мужчынам. А хлапчук — у маці. Я не памятаю, амаль зусім не памятаю сваю маці. Таму мае жыццё — вечнае блуканне ў залостроўі. У пошуках майго другога «я», у пошуках жанчыны, якая б магла ўвабраць у сябе маю беспрытульную душу... — Калісьці я ўжо чула гэты голас. І гэтак перарываеце дыянале... Так гаворыць мой вучань, той, які казаў, што я падобная на Джаконду...

— Я быў вельмі паслухмяным, паверце, я быў самым паслухмяным з усіх маіх братоў і сябрёў. Адзіна... Надта не любіў ёсці тварог... І мама, мая мама будавала мае з тварогу замкі... А потым яна пайшла і не вярнулася...

Я глядзела ў ягоныя вочы. Сумныя, samotныя зеленаватыя вочы... Цяпер я разумела, гэта былі вочы Леанарда. А ў памяці напылялі новыя загадкі, якія сама сёння загадала вучням. І якія так хутка разгадваў той мой вучань. І новыя, яшчэ нідзе не зафіксаваныя...

... Бачу я, як вадзяныя жывёлы паміраюць у кіпені...

— Чаму ўсе Вашыя загадкі нагадваюць сцэны страгнага суда? — спыталася я ў Леанарда.

— Які Страшны суд? — ён не ўсімхнуўся, пасміхнуўся мне з Залостроўя... — Гэта ж рыба. Вы што, ніколі не варылі з яе, як там па-вашаму... юшкы?

— Як проста...

— Усё складанае найвае проста. Толькі трэба дакладна ведаць, з якога боку да яго падступіцца...

— Вы, Леанарда, пэўна, таму так шмат паспелі ў жыцці. Паспелі, таму што ведалі, як складана пераўтвараць у простае, а ў простым утледзець цэлы космас. Сусвет... Усе вашыя творы — гэта сама...

— Недасканаласць. Вы хацелі сказаць дасканаласць, але ўсе мае творы — сама недасканаласць. І мелі рацьню тых, хто здзекаўся з мяне, смяяўся.

— Гэта, паўна, былі вельмі недалёкія, тупыя людзі.

— Ды не... Сярод тых, хто смяяўся з мяне, былі нават геніі.

Леанарда адвёў, апусціў вочы. Адшыў убок. І скрозь лустэркавую смугу я ўбачыла вуліцу... На лавачцы сядзелі, нешта абмяркоўвалі некалькі маладых італьянцаў. Па іхнім адзенні я здагадалася, што яны жывуць у эпоху Леанарда. Прыслухалася.

— ...Так казаў Дантэ. Але што гэта значыць?

— Спытаемся ў Леанарда. Вунь ён кіруе сюды ад царквы Сант-Трыніта.

Лёгкаю хадою той якраз праходзіў побач. Ад просьбы сумеўся, разгубіўся. Але тут з ім параўнаўся і, злёгка кінуўшы, пайшоў далей не хто іншы, як Мікеланджэла. Леанарда з хваленнем гукнуў яго:

— Можа, ты патлумачыш гэтым людзям адзін урывак з Дантэ?

Мікеланджэла разка папярнуўся і груба кінуў:

— Не-не. Растлумач лепш ты, ты, які зрабіў праект бронзавага кая, але не змог адліць яго і, да

сору свайго, пакінуў яго недаробленам.

Леанарда пачырванеў. Мікеланджэла ж кінуў яму здаля:

— І гэтыя тупагаловыя міланцы маглі паверыць табе!

Леанарда, счыраванелі, разгублены, падняў да мяне свае вочы. Я ўсё зразумела і паспрабавала сусцешыць яго:

— Не трэба, не трэба нічога тлумачыць. Гісторыя ўсё расставіць на свае месцы. Я ведаю, шануюны, дарагі Леанарда, чытала пра тое, што сталася. На ваш час, як зрэшты, і сёння, мастакі не маглі абысціся без багатых заказчыкаў. А фларэнтыйскія банкіры Медычы любілі надуманыя творы і занадта вытанчаную, далёкую ад рэальнасці манеру. Не для Вас. І Вы вырашылі перабрацца з Фларэнцыі ў Мілан, дзе царавіў герцаг Ладавіка Мора, які даў Вам магчымаць выязвіць сябе ва ўсім.

— Перш чым паехаць у Мілан, — усміхнуўся з залостроўя Леанарда, — я напісаў герцагу ліст, у якім падрабязна пералічыў усё, што ўмею... І найперш пра тое, што датычыць ваенных вынаходніцтваў. Усе ўладары ў наш час любілі ваяваць. «Я ведаю спосаб рабіць надзвычай лёгкія масты, — пісаў я, — якія да таго ж лёгка пераносіць, і іх можна выкарыстоўваць для пераследу ворагаў і для ўцекаў ад іх...»

А пра свае мастацкія здольнасці толькі ў канцы: «У мірны час я спадзюся вытрымаць спаборніцтва з кожным у архітэктуры, у пабудове дамоў... Я таксама бярэўся ў скульптуры, у мармуры, бронзе або гліне, як і ў жывапісе, выканаць усё, што магчыма, не горш за кожнага, хто жадае памерыцца са мною».

Але для багатых людзей нашага часу важней былі ваенныя вынаходніцтвы...

— І Вы прудумалі танк, падводную лодку, парашут...

— Людзям у будучым давялося ўсё вынаходзіць і называць нано-ва. Але для мяне гэта былі вымушаныя вынаходніцтвы. Я іх рабіў дзеля таго, каб мець магчымаць займацца мастацтвам. Кожная краіна мусіць мець моцную армію, каб пад яе аховаю мастакі і паэты маглі спакойна ствараць шэдэўры. І мне давялося выстроіць сваю лінію абароны.

— Але ж Вы, як пішучы, афармлялі святы, рабілі эскізы касцюмаў і зброі, чыталі герцагу і ягоным гасям байкі, ігралі на розных музычных інструментах...

— Самае цудоўнае, што я паспеў зрабіць у Мілане, гэта канструкцыя, якую я прудумаў, каб уваасобіць рай. Рухаліся па колу планеты, мігцелі зоркі, потым з'яўляліся знакі задыяка. Калі акцёры пачыналі чытаць вершы, здавалася, яны вымаўляюць словы неба, словы самаго Бога.

Леанарда зірнуў мне проста ў вочы. І ягоны позірк, падалося, апёк маю душу. І праз лустэрка апёк. Але я, імгненна змоўчаўшы, працягвала:

— А яшчэ ў Мілане Вы напісалі партрэт каханай герцага Мора Цэцыліі Галарні. А потым пачалі працаваць над помнікам у гонар яго сабакі Франческа Сфорца, тым самым конным манументам, з якога так жорстка пакпіў Мікеланджэла. Мы можам меркаваць пра веліч Вашай задумы толькі паводле малюнкаў і невялікай групы з бронзы. Калі на пачатку XVI стагоддзя пачалося французскае нашэсце, салдаты Людовіка

XII стралялі па глінянай мадэлі помніка, як па мішэні. Вы тады з'ехалі з Мілана... І, дзіўна, не затаілі крыўды на французаў. Больш за тое, свае апошнія дні пражылі пры двары французскага караля Францыска I.

— Я шукаў, дзе мяне зразумеюць... Цяпер магу сам сабе прызнацца, я быў вельмі, страшэнна наўпэўнены ў сабе чалавек. І я прывык, звываўся з няўдачамі... Але тады я з'ехаў з Мілана ў Фларэнцыю, каб там напісаць ці не самы дарагі для мяне твор. Я яго не аддаў заказчыку. Я з ім не развітаўся да самай смерці. Там, у Мілане я сустраў...

Я чыкала, што Леанарда назаве імя, але ён задумаўся і замоўк. Давялося працягваць самай:

— Вы сустралі Мону Лізу дзі Антонія дзі Кольдзі Гералдзіні, жонку фларэнтыйскага купца Франческа дэль Джаконда? Або знатную неаалітанку Канстанцыю д'Авалас? Навукоўцы дасюль ніяк не вызначацца...

— Няхай гэта застанеце таямніцай. Мона Ліза, дык Мона Ліза. Ёй было 24, мена — 42.

— 24-42, — паўтарыла я і напісала лічбы на паперы, — Ізноў лустэрка. Лустэркавая сіметрыя. Нават страшна робіцца. Вы, праўда, тры галы пісалі яго, гэты партрэт?

— Так, і скончыў у 1503 годзе.

— Паўтэрыццагоддзя прайшло.

— І вось мы зноў сустраліся, — сказаў Леанарда і неак сумна ўсімхнуўся, — Цяпер не ў рэальнасці. Праз лустэрка часу. Я сам вынайшаў гэтае лустэрка. І вось з'явіліся Вы. Жанчына з будучыні. Толькі я не буду пісаць Ваш партрэт. Лепш, чым «Джаконда», ўжо ніколі нічога не напішу.

— Вашыя сучаснікі сведчаць, што, калі яна Вам пазірвала, Вы запрашалі і музыкаў, развясцялі яе, зняў з твару меланхолію...

— І яшчэ я чытаў ёй свае вершы...

— Вершы? Вы пісалі вершы? Мы ведаем, што вершы пісалі Мікеланджэла, Рафаэль. Але Вы... Тракаты, загадкі, байкі... гэта вядома. А дзе ж яны, Вашы вершы зніклі?

— Я іх не запісаў. Толькі чытаў. Для яе. Потым усё ж вырашыў перапісаць, не простым шрыфтам, лустэркавым. Так, каб іх можна было прачытаць толькі з дапамогай лустэрка. Падарыў ёй. А яна, напэўна ж, схавала, а можа і выкінула тых паперкі. Каб муж не заўважыў. Але яны, тры вершы, я ў гэтым упэўнены, засталіся ў яе чароўнай таямнічай усмешцы. Яны пульсуюць у яе жывых вачах...

— А на зямлі ўсё іначай, — міжволі прававоля я.

— Вось-вось... Тады ў ёй я ўбачыў самога сабе. Як у лустэрку. І каб я быў птушкай, я б навучыўся яе лётаць. І мы б узляцелі. І мы б адляцелі туды, дзе пануе найвышэйшая гармонія. А так... Мы проста раставалі адно ў адным. Ці гэта мяне толькі здавалася...

Леанарда падняў руку і дракнуўся да шкла. Я міжволі зрабіла тое ж. І мая далонь бяссільна слізганула па лустэрку.

— Птушцы, якія ляццяць супраць ветру і хоча сесці на высокім месцы, неабходна ляцець вышэй гэтага месца, а потым павярнуцца назад і без усмахаў крыламі апусціцца на вызначанае месца...

— Я занадта важкая, каб узляцець...

— Душы не маюць вагі...

▶ ПЕРАКЛАДЫ

УСПАМІН ПРА НЕВЯДОМЫХ

Элізабэт ДЖЭНІНГС (Elizabeth JENNINGS)

Элізабэт Джэнінгс (1926–2001) — англійская паэтка. Нарадзілася на ўсходзе Англіі. Закончыла Оксфардскі ўніверсітэт. Лаўрэат шматлікіх літаратурных прэмій і ўзнагародаў. Э.Джэнінгс стварала інтымную і медыятыўна-філасофскую лірыку. Адзінства пацучыя і рацыянальнасці, лёгкая аркестроўка верша, афарыстычнасць — галоўныя рысы яе паэзіі. Пісала рыфмаваным і вольным вершам.

фота www.filmphoto.ru

Хор

Над пенаю прыліва і горным царствам,
Над пастэральнымі доламі і лугамі,
Над гарадамі з цемрай іх заводаў,
Над зямлямі, дзе шчы ёсць крыху згода,
І над усім, што маем на планеце,
Пануе сіла — кароль нябесны, дзіўны.
Для ўсіх наўных чалавек ёсць вернік,
Пакуль не спазнаў зла ён. Сіла з нябесаў
Ёсць дух, што рухае ўсім на белым свеце
У сваіх творэннях. Ды часам траціць сілы
Марна. Ён свеціць нам з нябесных далей.
Так днём здаецца. Пазнаць яго ты можаш
У ваках злосага тыгра, у руках дзіцяці,
Што хуценька паўзе ў льюльку.

У дакрананні,

У спавяданні, у надзеях, у абяцанні...

Успамін пра невядомых

Цяпер у мяне няма нікога
Асабага, на кім гаравача, хаця
Ёсць многа невядомых, хто з жыцця
Сышоў, ператварыўся ў попель.
Ніхто не ведае, што і калі яны стваралі.
Смуткаваць буду. Як паміралі

І як жылі — зусім мне невядома,

Таму мой смутак вельмі чысты.
Быў гэта важны чалавек, ці мо антыхрыст,
Што адышоў адзін навечна з дому.
Я ўспамінаю іх — гэта мой дар,
Хаця не бачыла нікога з іх у твар.

Упаўзае сантымент. Адкідава яго.
Бога прашу ім вечны даць спакой.
Ні эпітафіі, ні макаў, ні вянокў
Ім ад мяне. Нават жадання, хоць малаго,
Даведацца, як мо жылі і як памерлі —
Спалілі іх? Ці закапалі ў дол?
Проста яны былі людзьмі —

такі васьм толк.

Адказы

Кароткія адказы трымаю пры сабе,
А важныя пытанні ранаць розум, але
Кароткія адказы баронаў у бядзе.

Абстракцыі заўжды хаваю ад святла.
Вечна любіць хачу дробныя рэчы,
І зоркам памагала нішчыць ноч датла.

Адказы доўгія ўварваліся ў жыццё.

Іх моцная адвага і нахабства
Змацоўца за вечнае быццё.

Нават калі кароткія адказы
Памогучь ратаваць мне дух,
Дык доўгія адказы змацоўца будуць разам,
Ператвараць усе высновы ў прах і пух.

СПЕКТАКЛЬ «ГЕНРЫ V»
У СТРЭДФАРДЗЕ-НА-ЭЙВАНЕ

Быццё нас вучыць мове зноў —
Сказы напамыць — прыклады з твораў.
Вечарам цёмным ратуеся ад ліўня
У тэатры. Зачаравана моваю Шэкспіра.
Генры як раз патрэбны падчас вайны
У Ірландыі і на ўсходзе Блізкім?
Задакваля правільная мова —
Словы пацучыў, сэнсу, абавязкаў,
Надзея бачыць мэту ў «выгодах».
І «той, хто тут змагаецца са мной,
Будзе мне братам».

Не кажы, што састарэў
Патрыятызм. Няпраўда. Яшчэ не позна
Для зорных росаў і ног, што хуткім крокам
Рытмічна крочаць; усе гледачы з'ядналіся

У апладысмантах. Тэатр — скарбонка,
Наш кабінет, класны пакой і дом наш,
Дзе ласка адганяе роздум
І выклікае музыку ў сэрцы
Самым нудным. Наше права рабіць
Прамовы для нямых, нягелых.
У Генры словы ёсць сучышчы гора,
Мы вучымся ў яго, як гаварыць

пра смерць

Са словам годнасці. «Усё халоднае,
Як камень», і мы, каму бракуе
Волі, вялікай ці малой, для таго свету,
Расце да спосабаў і мэтай
Прымаць надзеі, жорсткія, благія.

Іду я хутка, нада мною зоркі.

Эйван цячэ, як словы

старажытнай мовы:

«Заўтра, толькі заўтра». Тут словам
Няма столы — адраджаюць мову,
Распальваюць пацучыці.
Выхтуюць для жыцця.

У САДЗЕ

Калі садоўнік адышоў, то сад
Стаяў у скрусе, чаканучы падзеі.
Метафара Эдэма — усюды лад.
Ды нават лепшы, як калісь раней.

Ціха, па-боску, без прымусу
Паабяцала нешта я зрабіць.
На выбар аніякіх там спакусаў,
Аднак усё не так. Дык што рабіць?

І нават бук суседскі падзяліў свой
Цёмны цень са мной. Мо пагражаў?
Усё залішне чыста. Няма тут дзіва —
Нехта ж прыбраў. Навошта я стаяла
Там так доўга?

Пакус — пахаў і смеху сплаў.
Стаяла, бо бачыўся Эдэм. Хіба то мала?

Пераклад з англійскай Алены ТАБОЛІЧ

▶ ЗАГДАКА

ПАТРЫЁТ УКРАЇНЫ, ДРУГ БЕЛАРУСІ

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА УЛАДЗІМІРА САСЮРЫ (1898–1965)

Васіль ЖУКОВІЧ

Ён быў шчырым сябрам
Беларусі, называў яе снівакояй
састрой Украіны. З вялікай
сімпатыйяй пісаў пра нашых
творцаў, Максіма Багдановіча
параўноўваў з Міхаілам
Лермантавым. Часта наведваў
нашую краіну, з многімі
сябраваў, таму не выпадкова
назваў Уладзіміра
Дубоўку сябрам, Андрэя
Александровіча — братам.
Балела яго чалавечнае сэрца
па Міхасю Чароту, Цішку
Гартнаму, Алесю Дудару, па ўсіх
ахвярах 30-х гадоў.

Першы штрых да партрэта
Уладзіміра Сасюры: ён па сваім
нацыянальным паходжанні не
ўкраінец; па бацьку — француз,
пра што, дарчы, сведчыць прозьвішча,
якое ўяўляе сабой украіні-
заваны варыянт французскага дэ
Сасюр; маці ж яго была мад'ярка.
Калі я прачытаў пра гэта, дужа
здзіўліўся. Але ніколі не дзіўлю-

ся, што ўкраінская духоўнасць
выхавала ў яго асобе знанага
нацыянальнага паэта і патрыёта
Украіны.

Штрых другі: падчас грамадзянскай вайны У. Сасюра служыў дабравольцам украінскага войска на чале з Сымонам Пятлюрам, больш за тое — быў нават у асабістай ахове Пятлюры (у адным з вершаў паэт узгадвае: «...групні в Петлюри я рвав у саду»). Трэці штрых: ён паспяхова перажыў крывавага дыктатара, які так метадычна патрабаваў вышукваць і караць «ворагаў народа», яшчэ і быў узнагароджаны яго ж прэміяй у 1948 годзе за зборнік «Каб сады шумелі» (1947).

Тады раптам пільны таталітарны рэжым «апамятаўся і пачаў басціць свайго лаўрэата за верш «Любіце Украіну», створаны яшчэ ў 1944-м годзе і змешчаны якраз у тым прэміявавым і р а в а н ы м і таму, здавалася б, недагледжаным зборніку. У звязку з вершам «Любіце Украіну» фігуравала так званая «справа Сасюры». Цікава, як у 1952-м годзе Васіль Грышко каментываў у далёкім замежжы тыя падзеі: «...украінскі патрыятызм, нават абмежаваны толькі звычайнаю любоўю да Украіны, стаў для большавікоў

небяспечны. Пачаўся спешны адыход назад, на старыя і сталыя пазіцыі безагляднага знішчэння ўсяго ўкраінскага. І тут прыйшла чарговая і, можа, ужо апошняя большавіцкая «аперашыя» сэрца Сасюры...». А верш, які трапіў у апалу, як кажучы, бяскрыўдны, такі светлы і аптымістычны, у ім нават матыў дужбы народаў прысутнічае, ды не ў той, не ў традыцыйнай па тым часе паслядоўнасці выказання інтэрнацыянальнае і нацыянальнае пацучыці:

Юнач! Хай буде для неі твай сміх,
і сльози, і все до зачину...
Не можна любити народів других,
коли ти не любиш Вкраїну!..

А зараз — чапвёрты штрых да партрэта ўкраінскага патрыёта: у ягоным уступе да паэмы «Мазепа» (1928) ёсць такія бязлігасныя радкі, звернутыя да той жа святлінай, да роднай краіны:

У голіві твайой — макуха!
Хіба ж ти можеш жить сама,
Російско-польска потаскуха,
Малоросійская торма!

Даўшы такога перцу, аўтар, праданскімі лірык, тут жа схамінаецца: «Ах, я люблю тебе, Вкраї-

но, і сам не знаю, що кажу!». І ў рэшце рэшт сын, які не раз ішоў за Маці на смерць, прызнаецца: «Ліш одного я хочу, мамо, щоб ти щасливою була...». Пудоўна! Але трапіў бы гэты пуд ва ўмовах пільнага ідэалагічнага нагляду і кантролю ў «лапш» сталінскіх даносчыкаў — бяды не адвёў бы ніхто. Спагадлівы лёс У. Сасюры даў яму дажыць да хрушчоўскай «адлігі» і атрымаць у 1963-м годзе Дзяржаўную прэмію УССР імя Т.Р.Шаўчэнкі за кнігі паэзіі і «Ластаўкі на сонцы» і «Шчасце сям'і працоўнай».

Пяты — апошні — штрых да неардынарнага партрэта: У. Сасюра быў камуністам з 1920 года. Ён з'яўляўся аўтарам кніжак «Чырвоная зіма» (1922) пра героіку кастрычніцкіх падзеяў і грамадзянскай вайны: «Днепральстан» (1930), «Новыя вершы» (1937), «Жураўлі прыляцелі» (1939) — пра будаўніцтва сацыялізму ва Украіне. Былі ў яго і кнігі пра подзвігі на Вялікай Айчыннай вайне і пра мірную працу. Была і паэма «ГПУ», былі вобразы нахштальт «Цвіце Чырвоная Украіна», публіцыстычная тарабаршчына: «Безсмертна воля ВКП», трапляліся рыфмы «Пліч — кліч» і г. д. «Прыста-

саванец! Двурешнік!» — можа падумаць хтосьці. Ах, гэты паспелы суд!.. У хрэстаматыі ўкраінскай літаратуры і літаратурнай крытыцы ХХ стагоддзя «Украінскае слова» (1994) можна прачытаць пра дваістасць У. Сасюры, выкліканую цяжкім унутраным канфліктам, — гаворка ідзе пра барацьбу ў асобе паэта дзвюх сілаў — свядомасці і пацучыці, розуму і сэрца; пра тую нялёгкаю барацьбу не маўчыць і сам паэт:

Рвали душу мою
два Володьки в бою... —
рвали душу мою
коммунар
і
націоналіст...

Сучаснаму чытычу не так цікава ведаць, калі і хто ў гэтай неардынарнай асобе перамагаў — сардэчны ўкраінец з глыбокім нацыянальным пацучыці ці камуніст. Важна іншае — тое, што ў яго душы праз усё наноснае прабіралася крынічная паэзія. Запавет «Любіце Украіну» лёгка пераносіцца і на нашу рэчаіснасць. Дзякуй, сын Украіны, што выклікаеш блізкае пацучыці: любіце Беларусь!

19 (11)

ФРАГМЕНТЫ

▶ ЗАПОВЕСЦІ

АПОШНІ ТЭЛЕСЮЖЭТ

Таяна МЯДЗВЕДЗЕВА

На ТВ Наста адпрацавала роўна два гады — ні больш ні менш, чым трэба было па размеркаванні. Два бессэнсоўныя ганебныя гады — гэтак характарызавала яна іх для сябе, і такое слова, як «досвед», не здольнае было ўлагодзіць успамін пра іх.

Спачатку ёй падабалася тут усё — ад антыкварнае кавярні, дзе можна было пасядзець за кавай і нават чымсьці мацнейшым поруч з «зоркамі экрану», паварыцца, так бы мовіць, у вялікім творчым варыве, — да ўнутранага адчування абранасці, чакання ад чарговага працоўнага дня новых сустрэч-сюрпрызаў, калі, сядучы з нешматслонным і дасціпным аператарам у танаваную «Газэль», выязджаеш на чарговае заданне... Пасля выявілася, што не ўсё так проста.

Даволі хутка Насце далі зразуменьце, што, па-першае, здымаць можна далёка не пра ўсё і не ўсіх. Так, некалькі яе першых сюжэтаў з літаратурных імпрэзаў альбо зусім не пабачылі свет, альбо былі ўшчэнт бесцэрымонана парэзаныя. Ніякае крамолы, вядома, там не было, але сама прысутнасць у кадры пэўных «культурных герояў» рабіла выхад матэрыялу немажлівым.

Па-другое, на тэлевізіі — прынамсі ў іх рэгіянальным адзеле навінаў — амаль цалкам адсутнічала паніжэ пра аўтарскія правы (у тым ліку і перадусім — саміх супрацоўнікаў). У першыя дні загадчыца аддзела падрабязна распяцала практыкантак пра іх «творчыя планы». Праз пэўны час Наста бачыла сюжэты, знятыя «масцітэмі» рэпарцірамі — паводле тых тэмат і задумаў, якімі яна тады падзялілася. Падобны нахабны крадзеж у імя агульнае справы, як высветлілася, быў цалкам нармальнай рэччу.

Адразу відавочным стаўся поўны брак ідэяў ды хоць якое крэатыў. І скूल ім было ўзяцця, калі тое анікім чынам не захавалася? На першым месцы было выкананне плану, якасць жа — на апошнім. Працоўны дзень тэлежурналіста пачынаўся з агляду навінавых інтэрнэт-рэсурсаў, адкуль пераважна «пазычаліся» і тэмы, а то і цэлыя кавалкі тэкста для сюжэтаў. Адзін дзвюххвіліннавы матэрыял — з усімі папярэднімі дамовамі на «сініхрон», ранішнім выездам, чэргамі ў мантажку з далейшым уласнаручным мантаваннем на дагістарычнай тэхніцы, начытвааннем тэкста і г. д. — выйскаў усе маладыя соккі ў знішчаў мільёны нервовых клетак. А ў дзень неабходна было здаваць па два матэрыялы — да і пасля абеда. Наста пакутавала, але паказка пра тое, аб чым звычайна пытаюцца ў выпускніка філфаку (правільны адказ — два чызбургеры і колу), была як ніколі актуальная...

Апошній кропіль, ці, калі працягваць шэраг журналісткіх

штампаў, паваротным пунктам у жыцці й кар’еры Насты (а, як цяпер вядома — і ў медыйным жыцці ўсёй краіны) стаўся спякотны дзень 25 чэрвеня 2003 года. Трыма днямі раней прыйшла страшная навіна. Памёр Быкаў. Наста пачула пра гэта зранку, у панядзелак 23-га, па FM...

Прышоўшы ў рэдакцыю, яна не заўважыла якое-колечы змены ў сваіх каліяжанках (мужчынаў у іх аддзеле не было) — тое ж пусце гегетанне пра моду й паказкі не вышэй за пояс. Яны, напэўна, яшчэ не ў курсе, — падумала Наста і паведаміла жалобную навіну. Не, яны ведалі. «Жаль, конечно. Большой был писменник. Глыбішча», — сказала Злата, якая нават паспела зранку надкытаваць інфу з нагоды спачувальнага ліста прэзідэнта родным пісьменнікам. «Вот тормозит меня вчера гаёый», — вытрымаўшы паўзу, пачала звычайную бадзюгу пра сваю дзямутую звышпапулярнасць Інга...

Два дні Наста хадзіла прыплюснутая навіной. А 25-га зранку шэф выклікаў яе й суха загадаў ехаць да Дома літаратара, дзе адбывалася развітанне з пісьменнікам, — падрыхтаваць рэпартаж пра паніхіду й пахаванне. Ён не даваў ніякіх указанняў наконт таго, што здымаць і як. Маўляў, не маленькая, сама павіна ведаць. Наста, у якой якраз сканчаўся тэрмін размеркавання, разумела, што гэта правэрка. Давер — здымаць вялікі загалюны сюжэт для вынікавай панарамы ёй яшчэ не даручалі.

Між іншага, да Дома літаратара накіравалі яшчэ адну здымачную групу — хлопцаў, якія звычайна здымалі розныя рэўты з удзелам самога. Пагаворвалі, што сам, які знаходзіўся з рабочай паездкай у Светлагорску, меўся прыехаць. Як Наста чула пасля, даведаўшыся пра тое, што, насуперак прысутнасці міністра культуры й спецслужбоўцаў, сын Быкава пакрыў цэла бачыкі бел-чырвона-белым сцягам, ён даў адмапку «ўладам» вызваліць Дом літаратара...

Ніколі, ні на якім мітынгу, Наста не бачыла столькі народу — пароўну моладзі й людзей сталага ўзросту. Дзясяткі тысячаў менчукоў і, мяркуючы па надпі-

Наста схільная была бачыць пачатак істэрыі менавіта

з гэтага дня — з 25 чэрвеня. Калі яны пабачылі рэальны расклад

сах на жалобных вянках, людзей з інных гарадоў, запоўнілі вуліцу Фрунзе ад Дома літаратара аж да прыступак метра. У многіх былі сцягі (ні ў калоне, ні падчас далейшага шэсця, яна не бачыла ніводнага «закатна-балотнага» светлафора). Няўжо будзе хапун? — няўзнік падумалася Насце. Ці ўсё ж не наважачца?..

«Ці здолее хтосьці яшчэ калі-небудзь, без гвалту й разнарадка, сабраць разам столькі людзей?» — пачула Наста, як зграбнёныя кабетта сталага ўзросту запытавацца ў сяброўкі.

Ва ўсіх цэнтральных квятарных тавар быў змецены зрання — засталіся хіба толькі дарагія

грувастыя архідэі. На выхадзе з метро юнакі (ліцзёсты — здагадалася Наста, пазнаўшы некаторых з публікацыяў), прывесчаных абароне чыжынага сёлета гуманітарнага ліцэя) раздавалі бел-чырвона-бела-чорныя стужкі й мелі пазнавальны лагатып на мікрафоне, таксама прапанавалі стужачку, і яна, пад выпрабавальным позіркам сімпатычнага маладзёна, прышпіліла яе да лацкана свайго вальветавага пінжака. Аж да вяртання ў рэдакцыю, нават падчас «станд-апу» — свайго завяршальнага слова з усходніх могілак — яна не зняла тае стужкі (вядома, захліпшы яе мікрафонам).

Свой рэпартаж, каб максімальна пазбегнуць журналістскай казёншчыны, Наста зрабіла амаль што без голасу за кадрам, аддаўшы 90 адсоткаў сюжэта

словам і слёзам жывых людзей, якія прыйшлі на развітанне з улюбённым пісьменнікам. Не, больш, чым пісьменнікам — Прааркам, Анёлам, сумленнем нацыі, — казалі яны.

Пачынаўся рэпартаж з самай кароткай і самай кранальнай прававой паніхіды — выступу найбліжэйшага сябра Васіля Уладзіміравіча Рыгора Барадудзіна, з якога Наста прыбрала толькі чатырохрадкоўе, што пачыналася са словаў «Нечысьце на зямлю бяду наклікала». Ёй дужа хацелася, каб сюжэт выйшаў без ніякіх зменаў.

Наста, страляны верабей, пільна глядзела, каб у кадр крыў Бог не трапіў ніводзін бел-чырвона-белы сцяг. На колькі гэта магчыма — бо ў паказе шэсця пазбегнуць нацыянальнай сімволікі можна было хіба здымаючы людзей не вышэй за галовы.

У завяршальным «станд-апе» Наста ўсё ж дазволіла сабе лішчак крамолы. Наўмысла. Інакш было неможліва: «Краіна развіталася з лепшым са сваіх сыноў. Як ні цяжка гэта вымавіць, але Васіля Быкава няма. І ўсё ж, прыгадваючы словы яшчэ аднаго нацыянальнага прарока Беларусі Янкі Купалы, — Беларусь жыве!».

Цётка з мантажнай, якая чвэрць веку адрабіла на ТВ, звычайна абьякава нешматслонная, пусціла слязу, пабачыўшы гатовы матэрыял, і нават абьяла Насту. Дахаты вярталася позна ўвечары — высмактаная й ніякая, але ва ўрачыстым настроі. Нягледзячы на тое, што галава расколвалася пасля дзённае спеі, на душы было ціха й светла. Яна крадком углядалася ў твары выпадковых тралейбусных спадарожнікаў, гадаючы: пэўна, гэты быў, і во гэтая... Жалобную стужку, выйшаўшы з будынка тэлестудыі, яна адразу ж прымацавала на б'юле месца. Тое адчуванне аднасіці, што прынесла агульнанацыянальная страта, было, як бы-паблизверску гэта ні гучала, дужа важным. І Настасі было радасна, што і яна нейкім спрычынілася да гэтага. Сёння яна бачыла столькі... прыгожых? не, людзей з чалавечымі абліччамі — адухоўленых, амаль родных. Яна й не здагадалася, што іх так шмат у гэтым горадзе...

Наступныя два дні прайшлі, бы ў анабіёзе. Шэф не выклікаў. Наста нават ні разу не сустрэлася з ім у калідорах. Шапталіся, што ён на сур’ёзнай нарадзе, ці не ў самога. Пытанніў па сюжэце з пахавання не было і ад загадчыцы аддзела.

У пятніцу, адразу з працы, паехала на вакзал — і ў Алёсы, да маці. Усю дарогу, чым бліжэй тым больш, агортваў мандраж. Так Наста не хвалілася нат падчас сваіх дэбютных рэпартажаў. Набыўшы ў сельпо торт, ледзь паспела акурат да вынікавага выпуску навінаў. Пад блакітны гадзіннік, які пачаў звыкчы адлік да 20-й, яны ўтрох — з маці й бабуляй — уселіся за гарбатай перад тэлеэкранам.

Першыя сюжэты тычыліся ўборачнай і верталётным пералётам прэзідэнта-выратавальніка-жніва па краіне. Пятнаццаць хвілінаў эфіру. Не кісла. Далей, згодна з анонсам, меўся ісці сюжэт па пахаванні.

На фоне відэаэрагу з аскепкаў матэрыялу, знятага Наставым аператарам (пераважна — Быкаў у труне, плюс наразка чорна-белых здымкаў), дыктарка [не бытаць з доктаркай] суха паведаміла, што 25-га чэрвеня адбылося развітанне з пісьменнікам. Але (суворы позірк, метал у голасе й вачох) па некаторых тэлеканалах нібыта братняй нам краіны былі паказаныя сюжэты, якія ёсць абуральны дзвінфармацыяй і хлуснёю (у момант, калі прамаўляліся гэтыя словы, спецкар НТВ з Беларусі пакаваў валізы, маючы ў пашпарце штამпа на дэпартацыю з краіны й забарону на ўезд тэрмінам у 5 гадоў).

Далей быў уласна сюжэт — пра тое, як «насуперак нормам хрысціянскай маралі развітанне з народным пісьменнікам Беларусі Васілём Быкавым радыкальна апазіцыя ператварыла ў палітычны фарс». Кожны сказ — бы аплявуха. Бы плявок у магілу... «Скокі па касцыя», — плясь!

«Упрыгожаныя бел-чырвона-белымі сцягамі людзі, якія страцілі агульна-чалавечыя каштоўнасці, з задавальненнем пазіравалі перад відэакамерамі замежных СМІ», — у кадры нецвярзых з выгляду маладзёна, загорнуты ў сцяг, падгукі фашыстоўскага маршу.

«Труну з цэлым насілі па вуліцах дагулі, што насуперак хрысціянскаму звычайна пахаванне адбывалася ўжо познім вечарам...»

Штосьці казалася ішчэ пра несумленнасці карпункта НТВ, але Наста павольна ўстала з-за стала і рушыла ў свой пакой. «Ссускі!» — лаўшэнтам працадзела яна выходзячы. «Што ты сказала, Насценька?» — перапытала бабуля.

Бруд, цэбар бруд, вёдры памяў ліліся з афіцыйных СМІ пасля адмашкі. «Апоўнаму тэлеканалу краіны» прыйшлося найцяжэй — ён брахаў па-беларуска. А гэта — і лексічна, і стыльна — няпроста. Нязвычайна. Ужо ўвосень усё вясчанне ТВ прайодзе на расійскую. Так прасцей. І прасцей — што без Быкава... Без Быкава канчаткова зацкавалі і Саюз пісьменнікаў, і Ліпэй, і незалежныя газеты.

Наста схільная была бачыць пачатак істэрыі менавіта з гэтага дня — з 25 чэрвеня. Калі яны пабачылі рэальны расклад і літаральна напакладалі ў парткі.

Між тым, прайшло сем гадоў, і не з’явілася таго, хто годна адказаў бы халуям...

АРТЫКУЛ

ПЛІТ ЛЯ РАЗЫТАГА ЧОЎНА?

Віктар ХУРСІК

Зручна пісаць пра мінулае. Куды горш — пра сучаснасць. Тут можаць і не патрапіць у кропку. Тым больш, што наш беларускі менталітэт не церпіць прарокаў, і меркаванне пісьменніка — гэта толькі яго меркаванне, а не падсумоўка грамадскай думкі. З гэтага выходзіць і я, калі браўся за артыкул.

...Не сустракаў людзей, якія б захапіліся Анатолем Бельмі, узносілі яго на нябёсы, хвалілі за зробленае. Суразмоўцы заўсёды падкрэсліць яго «калючасць», яго ўласцівасць не патрапіць у такт, у ноту субседніка. Вядомы бард і паэт Уладзімір Высоцкі пра такіх сказаў: «Он молчал невпопад и не в такт подпевал, он всегда говорил про другое...». Закачываецца страфа тым, што гэты самы ЁН учора не вярнуўся з бою. І паэту шкада ТАГО, хто ваяваў побач з ім незаўважаным. Невядома: казалася тое пра звычайнага салдата ці пра нейкага іншага, але пра былога ваеннага лётчыка Анатоля Белага тыя словы — як у сук. Для ваенных лётчыкаў запалінай авіяцыі 60-х гадоў не прыстала карыстацца чужымі рашэннямі і думкамі: толькі свая асабістая адказнасць і толькі сваё асабістае бачанне сітуацыі. Ад гэтага ў цывільным жыцці Анатоля Яўхімавіча ўзніклі і ўзнікаюць розныя, часам непажаданыя, калізій. Вядома, што ён уляпіў публічную аплявуху Станіславу Шушкевічу, паклаў шмат намаганняў на тое, каб у расійскім Яраслаўлі быў адкрыты помнік Максіму Багдановічу (на адкрыццё якога ездзіў прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка), стварыў грамадскі клуб «Спадчына» і, урэшце, нейкім чынам стварыў і ўтрымлівае на свае грошы «апазіцыйны» му-

Анатоль Бела на сваім падворку ў Старых Дарогах.

зей у бацькоўскім доме ў Старых Дарогах.

Дык хто вы, лётчык Бела?

У пачатку 90-х яго палічылі ледзь не правакатарам, «агентам КДБ» за публічную знявагу вядомага лідэра, але ён быў і застаўся патрыётам. І музей яго з тых часоў не знік, бо Бела не патрапіў ні тым, ні іншым (цяпер гэтая нацыянальная мастацкая скарбніца змяшчае звыш 5000 адзінак захоўвання). Дзве вышэйшыя адукацыі, вопыт работы загадчыкам мемарыяльнага комплексу «Хатынь», сувязі, якія захапіліся з часоў працы выкладчыкам у БДУ, дазволілі яму ператварыць вясковую сядзібу ў пантэон нацыянальнай славы. Славы, якая, на жаль, сёння нікому не патрэбная: рэчышча дзяржаўнай палітыкі ў пытаннях нацыянальнага адраджэння пакуль далёкае ад Старых Дарог, а раздробленая апазіцыя даўно ўжо не тлумачыць народу пра асобы і дзеі мінуўшчыны.

Можна ад Белага аддаліцца, можна не заўважаць, але ад гэтага сама з'ява не знікне. Гэтая асоба прапісалася ў гісторыі нашай культуры

Белага асабліва крыўда: «Вось Шушкевіч дапамог Міхайлаву стварыць у свой час ЕГУ. А ці ж немагчыма было на такой пасадзе падтрымаць ідэю Кіта аб стварэнні нацыянальнага беларускага ўніверсітэта, за 20 тысяч даляраў набыць на пачатку дзевяностых пару дамкоў пад гэта? Усе кінуліся зарабляць на Кіту, друкаваць за яго кошты пра яго кніжкі замест таго, каб ажыццявіць вялікую задуму гэтага славуцкага чалавека».

Натура лётчыка не дазваляе яму віхляць з жыццёвым маршрутам. Апошнім часам здаюць здароўе, нервы, але ён па-ранейшаму Бела — непрадказальны, узрыўны, імпульсны, такі, якім яго стварыла прырода. Хоцяцца ўзяць гэбел, зніць калючку, падраўняць, але пад каго? Ды і не магчыма гэта.

Вось ён раскладвае на канапе свайго локка ў кватэры па вуліцы Уральскай (якая даўно нагадвае ці то штаб, ці то музей адначасова) нядаўнюю знаходку свайго музея. Прызнацца, сенсацыя: невядомыя творы пэндзля і алоўка Галубка, твары, за якімі лёсы, спадчына мастакоў Ціхановічаў. Ён перакананы, што гэта павінна ўраць мастацтвазнаўцаў, выклікае буру ў прэсе. Мой скепіс яго выводзіць з сябе. «Дык хто мы тады такі?!» — амаль крычыць ён. «Мы? А хто яго ведае. Ну, беларусь, пэўна ж, не габроў!». Анатолю Яўхімавічу узрываецца: «Ды габроў куды больш згуртаваныя, прадкаў ведаюць да сёмага калена! А ты тут...». Мацюкнуўся, відаць, зрабілася лягчай, зноў разважаем над знаходкай. Хаця можна было падняцца ды сыйсіці.

Можна ад Белага аддаліцца, можна не заўважаць, але ад гэтага сама з'ява не знікне. Гэтая асоба прапісалася ў гісторыі нашай культуры і грамадскага жыцця навечна, ды і музей у Старых Дарогах — таксама.

Дзеці ў Старых Дарогах не вельмі льюць да яго. Адны кажуць, што гэта нейкія могілкі, бо сядзіба скрозь у помніках і бістах (беларускім славуцасцям), а тыя з падлеткаў, хто і хацеў бы заглянуць сюды, баяцца іншага: мясцовыя ўлады, у тым ліку і школа, папярэджваюць, што музей Белага — расаднік нацыяналізму, г.зн. бонзфаўшчыны, яго наведванне — палітычная акцыя. Зрэшты, па гэтых надуманых прычынах да Белага баяцца ездзіць і дарослыя. Можна было б тут паспрачацца наконце памылковасці ўсяго гэтага, але ці трэба? Калі ў чалавека гена нацыянальнай годнасці, то яго не прыўэш чаранком. Кажуць, «Лінія Сталіна» прывівае патрыятызм. З гэтага пасылу і «Лінія Троцкага», створаная ў Беларусі, магла б паслужыць сродкам выхавання, бо таго таксама ледарубам бандзюгі сяданулі ў галаву. А вось «лінія Белага» ну ніяк не ўпісваецца ў дзяржаўную ідэалогію. Хаця пабітыя ні за што на ёй безліч, герояў, што абаранялі Бацькаўшчыну, таксама.

Яго музей — пантэон нацыянальнай славы. У любой краіне свету яго стваральніка насілі б на руках, а ў Штатах Анатоль Бела, пэўна, і дзяржаўную падтрымку

атрымаў бы. Ці атрымае ў нас? Магчыма. Я не магу тут ставіць вядомы пыталік. У нас дастаткова падтрымаць маральна, прыехаць у музей не Макею, не Пяткевіч і нават не Янчэўскаму, а ўсяго толькі шануюму міністру культуры, як усё стане на свае месцы. І старыя райвыканкама запэўніць, што такі музей — дабро для раёна, і школьнікам заўважаць, што ад Буйфрасінні Палацкай, Міндоўга ці Кіта ніякай пагрозы сучаснай дзяржаўнасці не існуе, ды і Віктар Жаўняровіч — гэта мастак сусветнага ўзроўню, а не палітычны дзяцяк, не Пазняк, адным словам...

Неяк заглянуў у Старыя Дарогі выдатны тэлежурналіст Юры Жыгмонт са сваім «Падарожжам дзельтанта». Здымаць музей і сядзібу Белага яму забаранілі. А чаму — невядома. Бо калі казаць пра тыя турыстыкі «Меккі», якія мясцовыя кіраўнікі безвынікова прымушаюць стварыць, то лепшага бранда для Старадарожчын, чым музей Белага (вразумела, пасля сусветнавядомага самагону), не адшукаць. Шкада, што старое гэтае сховішча. Ды і сам галоўны яго захаваўнік ужо ў гадах, хворы, не можа ў поўную меру рушыцца над каштоўнасцямі.

Не цікавіцца музеям і палітычным партыям, якія некалі бралі на шчыт беларускую гісторыю. Застаецца ён, як адзін з полі музей-воін. На жаль, у полі неправавым, бо статут гэтага музея ніяк дзяржавай не вызначаны.

...Мы зноў разглядаем рарытэтную знаходку музея — графічны партрэт нейкага старога. Яго аўтар — беларускі пісьменнік, рожысёр, акцёр, тэатральны дзяцяк, мастак, першы народны артыст БССР — быў арыштаваны ў 1937 годзе. Спадчына Галубка да сённяшняга часу не даследаваная поўнасцю. Хто гэты чалавек на партрэце? Можна, Тамаш Грыб?

Пэўна, хто б ён ні быў, гэта сучаснік мастака, нераўнадушны да лёсу Бацькаўшчыны чалавек. Знаходка — агромністая тэма для мастацтвазнаўцы. А вось адзін з рэдкіх алейных твораў Галубка «У Беларусі рака Цянка» (1927 год) — мілы сэрцу пейзаж...

Як сведчыць Анатоль Яўхімавіч, дзесці ў Гомельскім палонна-чыгуначнаму маюцца яшчэ падобныя творы аўтара, заняўданыя і невядомыя. Хто іх выпягне на свет, каму гэта цяпер патрэбна — пытанне, якое павісае ў паветры. «Дык мо «свае» дапамогуць», — раблю я напск, добра ведаючы, што ў Белага дзве расхожыя «абразлівыя» прыналежнасці: адны кажуць, што ён яўрэй, а другія — што казёбіст. Кажуць, праўда, за вочы, бо ведаюць, што былы лётчык можа «разамбіць», у крыўду сябе не дасць. Зноў узрываецца, згадвае сваіх бацькоў, радно (яго родны брат Міхал, дарочы, узначальваў падпольную арганізацыю ў Старых Дарогах у час Другой сусветнай вайны), а потым сучынаецца, і мы зыходзім у тым, што добра, калі на дзяржаўную незалежнасць і гонар краіны пачнуць працаваць усе.

Калі гэта адбудзецца? Мо пры гэтым жыцці?

Будынак музея.

21 (13)

ПАМЯЦЬ

▶ УСПАМІН

ПАДАЎРАЙ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Уладзімір ВАСЬКО

...Васіль Быкаў — мая студэнцкая маладосць, мае светлыя гады. З 1960-га па 1965-ы я вучыўся ў Гродзенскім дзяржаўным педагагічным інстытуце і часта сустракаўся з Васілём Уладзіміравічам. Першы раз — на занятках літаратурнага аб'яднання пры рэдакцыі газеты «Гродзенская праўда». Восенню 1960 года. Васілю Быкаву ў той час было трыццаць шэсць гадоў, а мне — дваццаць тры.

1969 год. Васіль Быкаў, Сяргей Панізінік і Данута Бічэль каля Каложскай царквы.

Заняткі праходзілі ў Доме Элізы Ажэшкі. Вёў іх Аляксей Карпюк. Сабралася чалавек пятнаццаць. Пачаткоўцы чыталі свае вершы, а пасля амаль усе прысутныя іх абмяркоўвалі. Дайшла чарга і да мяне. Я прачытаў каля дзесяці вершаў. Некалькі чалавек падыяліся сваімі ўражаннямі. Калі жадаючых выступіць больш не знайшлося, Аляксей Карпюк прамовіў:

— Васіль Уладзіміравіч, што вы скажаце?

З-за століка падняўся стройны, русавалосы, з чыстым, свежым тварам чалавек, які сядзеў паміж намі ў невялікай чыталня першым, і які, як мне падалося, не намянога старэйшы за нас, студэнтаў. Ён адзначыў, што з прагчытанага мною найбольш уражвае пейзажная лірыка, што ў вершах гэтага кшталту адчуваецца натуральнасць дэталей і непасрэднасць аўтара, ёсць запамінальны радкі. Вершы ж грамадскага характару маюць патрэбу ў дапрацоўцы, у іх не адчуваецца асобы аўтара, яны ў некаторай ступені дэкларатыўныя.

У той час я не ведаў, што гэта быў Быкаў, і паціхеньку, каб ніхто не пачуў, запытаў у Шурыпы, які сядзеў побач са мною і які на два курсы шойў за мяне раней (я быў на першым).

— Быкаў, — адказаў ён. — У рэдакцыі «Гродзенскай праўды» працую.

Ад першага разу і ён сам, і словы, вымаўленыя ім, неж натуральна запалі мне ў душу і ў памяць. Я прыйшоў вечарам у свой студэнцкі інтэрнат і яшчэ раз удумліва, не спяшаючыся, прачытаў тры вершы, якія выносіў на суд літаб'яднання, і сам для сябе зрабіў вывад: Быкаў сказаў праўду. Вершы грамадскага гучання падалься мне нязграбнымі, чужымі, а ў пейзажнай лірыцы было сёе-тое ад свайго «я».

Літкансультантам на той час у «Гродзенскай праўды» працаваў Міхась Васілёк, а Васілю Быкаў, мабыць, — у сакратарыяне.

Неўзабаве, той жа восенню, Міхась Васілёк памёр, а рэдакцыя «Гродзенскай праўды» пераехала ў новы будынак. Літкансультантам стаў Васіль Быкаў. Неяк я сабраў свае вершы і панёс у рэдакцыю. У калідоры сустрэў незнаёму жанчыну і спытаў:

— Каму можна паказаць свае вершы?

— Быкаву, — адказала яна. — Ідзіце на калідоры і пасля на права. У аддзеле культуры ён.

Гэта, як аказалася пазней, была Ірына Міхайлаўна Суворова — супрацоўніца ўпамінаемага аддзела, якая пасля стала жонкай Быкава.

Я зайшоў. Васіль Уладзіміравіч падняўся з-за стала і першым падаў мне руку. У яго была такая звычайка: заўжды вітацца першым, — гэта, відаць, каб мы, студэнты, былыя вяскоўцы, не так губляліся. Праўда, тое падбадзёрвала нас, прыдавала духу.

Ён адабраў тое-сёе з прынесенага і паабяцаў, што прапануе ў літстаронку. Пазней вершы былі надрукаваныя. А я ўсё часцей пачаў заглядаць у рэдакцыю «Гродзенскай праўды» — калі адзін, і калі разам з сябрамі. Ні разу не прапусціў заняткаў у літаб'яднанні. Пра гэта Васіль Уладзіміравіч успамінае ў сваёй кнізе «Доўгая дарога дадому», дзе згадвае прозвішчы Уладзіміра Шурыпы і маё.

Іншы раз я заходзіў у рэдакцыю і без вершаў. Бадзяюся, бадзяюся па горадзе — і раптам палуюмаю: дай загляну да Васіля Быкава — хоць розуму набярэся. Шоў я да яго, як на споведзь, а выходзіў з кабінета, як з чысцілішча. Так ён удзейнічаў не на аднаго мяне, а на ўсіх маіх сяброў, як яны ў размове прызнаваліся. Пасля сустрэчы з Быкавым, сапраўды, неяк становілася лёгка і светла на душы, у ёй усталявалася святая, нерастлумачальная гармонія.

Сваімі наведваннямі рэдакцыі я, магчыма, і назваў Васілю Уладзіміравічу, але выгляду ён не паказваў. Наадварот, пры маім з'яўленні ў яго кабінце ён як быццам ажыўляўся і з зацікаўленасцю слухаў мае вершы. Праўда, любіў тонка і востра прыпусціць толіку гумару ў мой адрас, што Ірыну Міхайлаўну Суворову, якая сядзела з ім у адным кабінце, і мяне здарова смяшыла (на гумар я не крыўдаваў).

Аднойчы, напрыклад, ён сказаў:

— Ты, Васько, пішаш, як ідзе па вуліцы сагдат, у якога на адной нозе бот, а на другой — лапаш; то грукне ботам, то шлёпне лапшам. А патрэбна што-небудзь адно: ці грукань, ці шлёпаш. Патрэбна гармонія ў творах. Разумееш?

Сам жа Васіль Уладзіміравіч усміхаўся стрымана, з характарнай для яго цёплай хітрынкай у вачах. Трэба сказаць, што заўвагі яго падштурхоўвалі зусім па-іншаму глядзець на свае творы. Адчуваючы высокі інтэлект і глыбіню думкі Васіля Быкава, часам я звяртаўся да яго па парадку чыста жыхейскага характару. Было такое: аднойчы, знаходзячыся ў Доме адпачынку

«Рось» Ваўкавыскага раёна і скарчучы з трампліна на лжках, я падкруціў сабе нагу — і яна перастала выпроствацца ў калені. Адправліў мяне ў Гродна, у гарадскую бальніцу. Прафесар пры аглядзе сказаў, што прыдзецца рабіць аперацыю, і даў мне суткі на роздум. Засмучаны, я пасядзеў крыху ў палаце, пагараваў, а пасля палумаў: «Ці не патэлефанаваць Васілю Быкаву, усё ж ён удзельнік вайны, сам не раз быў паранены. Можна, ён даць якую парадку». Я прама з бальніцы, з паста, патэлефанаваў.

— Ведаеш што, Валодзя, — прамовіў ён, — на калені даволі складана аперацыя. Там сухажыллі. Глядзі, каб яны цябе зусім не зрабілі інвалідамі. Няхай пашукаюць якія іншыя сродкі: праграванні ці гразь.

Я аямовіўся ад аперацыі і лічыўся амбулаторна: на каленіх устаўляў накладвалі гразь, прыкладвалі нейкія металічныя пласцінкі... Паехаў неж у нядзелю на аўтобусе ў лясны масіў Пышкі, што туліўся да самага горада. Шоў па вузкім, прагатаваным у снезе сляжынным, пазіраў на лахматыя ад снегу галінкі соснаў — і раптам у калені маім штосці пчоўкнула і нага выпрасталася. І перастаў кульгаць і пакрочыў нармальна, як і раней. Можнаце сабе ўявіць маю радасць?! «Я не інвалід, — вырвалася ў мяне з груканнем. — Я не інвалід!»

— А ў панідзелак быў у кабінце Васіля Быкава. Узячнасці маёй у яго адрас не было мяжы!

Помню, мы ехалі выступаць у вайсковую часць, якая размяшчалася ў лесе, далекавата ад горада. У грузавой ваеннай машыне, крытай брызентам, па адзін бок на лаўцы сядзелі Васіль Быкаў, Марк Віленскі і Уладзімір Шурыпа, па другі — Данута Бічэль, Сяргей Габрусевіч і я. Была позняя халодная восень. Машыну трэсла на калідобінах і гразь вельмі мерзла, на каранях дрэў, якія перарэзалі дарогу. У кузаве завіхураўся сподзёны вецер.

Быкаў шмат жартаваў, казаў:

— Ну, усе позіркі салдатаў будуць скіраваныя на Дануту.

— Так ужо, — адказвала яна і рассыпала па кузаве чаромхава-бэзавыя смяшчкі.

Маладая, прыгожая, чарнавогая Данута Бічэль усё адбівалася слола ад быкаўскіх кампліментарна і вельмі прывабна паружавела. Пасля Васіля Уладзіміравіч засунуў руку за пазуху і выніў з унутранага кішэнні дамбісезоннага паліто кніжку.

— Во кнігу выдалі, — прамовіў ён, — «Жураўліны крык».

Мы ўсе ахнулі. Ні ў кога з нас яшчэ не было кнігі. А тут побач сядзіць аўтар, наш старэйшы сябра. Мы па-шчыраму пазайздросцілі, парадаваліся такой важнай падзеі ў яго жыцці. І глядзець на Быкава сталі ўжо, як на Бога. Гэта была яго першая кніга. Ну, а ў салдацкім клубе ўсё было так, як Васіль Уладзіміравіч напярочыў. Але ж і аўтара «Жураўлінага крыку» афіцэры і радавыя слухалі з затоненым дыханнем.

Пасля першай кнігі Васіль Уладзіміравіч узятаў у зеніт сваёй славы вертыкальна. У Маскве адна за другой друкаваліся яго апавесці. Найчасцей у часопісе «Новы мир», рэдактарам якога быў Аляксандр Твардоўскі. У той час казалі, што менавіта Твардоўскі першым убачыў у асобе Васіля Быкава таленавітага празаіка і прадказаў яму зайздросную літаратурную будучыню. Так і сталася.

А ў нашым інстытуце і выкладчыкі, і студэнты адно толькі і гаварылі, што Васіля Быкава вынесла на літаратурную арбіту «Трыяна ракета». Яго запрашалі на сустрэчы ў вышэйшыя навучальныя ўстановы, у школы, у тэхнікумы, за ім прысылалі машыны з раённых цэнтраў. Хоць, я добра ведаю, што выступіць ён не любіў і казаў:

— Няхай чытаюць творы. Навошта яшчэ сябе выстаўляць на паказ, як эканат.

І яшчэ адзін цікавы эпізод. Сакратар абкама партыі па ідэалогіі Еўдэкія Емяльянава запрасіла нас на гутарку з нагоды рэвалюцыйнага свята Кастрычніка. Папрасіла, каб мы што-небудзь з твораў прыслалі да ўрывака з маёй пазмы, які ляжаў перад ёю, персанальна апытвала кожнага.

Карпюк сказаў, што піша апоўвесь, але тэматыка ў ёй зусім не звязаная з Кастрычнікам.

— А новую я ўжо не паспею напісаць, — расчаравана закруціў ён. Быкаў жа прамовіў:

— У мяне ўсё апавесці ваеннага зместу. Але, калі нават я і напісаў бы новую апавесць, то пакуль яе ўключыць у план, пакуль будзе праходзіць усе інстанцыі, пакуль яе надрукуюць, дык і не адзін Кастрычнік пройдзе.

Дайшла чарга і да нас, літаратурнай галоты. Што мы маглі сказаць? Абяцалі, што будзем старацца, будзем пісаць, а атырмаецца што-небудзь з нашых патугаў ці не — не ведаем.

Легученнае расчараванне адбілася на твары сакратара па ідэалогіі, аднак яна развіталася з намі доволі тактоўна і шчыра.

Мы выйшлі на вуліцу. Быў цёплы, бисмарны вераснёўскі дзень. На плошчы Савецкай «вравала» моладзь. Ля скверыка Карпюк развітаўся з кожным за руку і пакіраваў дадому. А мы пайшлі ўніз па Савецкай і дабраліся да вуліцы Ажэшкі. Васіль Уладзіміравіч жартаваў, пасмейваўся.

Насупраць педінстытута, на рагу вуліц Леніна і Ажэшкі, стаяла кавярня ці закусачня, з дахам накіштат калыравага (у палоску) парасона. Мы заглянулі туды. Якіраў нікога не было. Васіль Уладзіміравіч прапанаваў апрабаваць сухое малдаўскае віно. Мы тут

жа ўвішна пасунулі рукі ў свае кішэнні.

— Супакойцеся, — спыніў нашых памкненні Быкаў. — Студэнты. Бедната. Няма чаго ў вас там трэсці.

Ён загазаў тры бутэлькі і паўкілі цукерак. Пакуль разлічваўся, мы паставілі ўсё гэта на стол.

— Авансам адначым Кастрычнік, — прамовіў Васіль Уладзіміравіч. І мы ўсе па старой завядзёнцы дружна чокнуліся. У нас на сэрцах стала ўтульна і цёпла, весела і сонечна. Ах, маладосць, маладосць, чаму ты так хутка збегла ад нас і ад нашай літаратурнага настаўніка!?

Цікава праходзілі заняткі літаб'яднання пры рэдакцыі «Гродзенскай праўды». Пры абмеркаванні твораў выказваліся амаль усе, крыгтыкавалі адзін аднаго, кожны даводзіў свае думкі, як хацеў. Помню, абмяркоўвалі адзін раз мае вершы. У калідоры, перад гэтым, мяне сустрэла Ірына Суворова і падбадзёрвала:

— Сёння ты імяніннік. Трымайся.

Даклад рабіў пажылы паэт, падпалкоўнік у адстаўцы Яўген Яўсцігнееў, які часта пісаў скаргі ў ЦК КПБ, чаму нідзе не друкуюць яго вершы. Найбольш ён прычэпіўся да ўрывака з маёй пазмы «Цаліна», які я даслаў, будучы там са студэнцкім будаўнічым атрадам і які ўжо быў надрукаваны ў «Гродзенскай праўды».

Васіль Быкаў не ўтрываў пасля крытыкі. Ён падняўся і зазначыў:

— Якіх тры месяцы, якія вы крытыкуеце, самая моцная ў паэме. А дэталі не прыдуманы, не штурчаны, як вы кажаце, а натуральныя, дакладныя і даюць магчымасць убачыць каларыт той мясцовасці, якую аўтар апісаваў, адчуць тую абстаноўку, у якой апынуліся студэнты. Мне, напрыклад, спадабаўся ўрывак.

У 1965 годзе я скончыў інстытут і паехаў настаўнічаць на Дзятлаўшчыну. Пасля перайшоў на працу ў рэдакцыю мясцовай пазмы «Перамога», затым пераехаў у Ліду, дзе таксама ладкаваўся на працу ў рэдакцыю аб'яднанай газеты «Уперад». І з Васілём Уладзіміравічам бачыўся ўсё радзей і радзей. Дакладней, адбыліся ўсяго чатыры сустрэчы: адна на Свянізі, другая ў Лідскім Доме афіцэраў, дзе ён выступаў з Генадзем Бураўкіным, Рыгорам Барадуліным і Васілём Зуёнкам (на спэну запрасілі і мяне), трэцяя — на пленуме Саюза пісьменнікаў у Доме літаратураў, чацвёртая — у фая гасцініцы «Ліда», дзе ён жыў падчас чарговага прыезду ў горад з Генадзем Бураўкіным і Алесем Разанавым. Гэта, аднак, былі кароткія сустрэчы і мінутныя гутаркі. Пасля я бачыў толькі фотаздымкі Васіля Быкава ў часопісах, газетках і ў яго кнігах, а самога — у тэлеперадачах...

Аднойчы я паслаў яму паштоўку, у якой павішываў з 60-годдзем з дня нараджэння і пажадаў напісаць узвод баючых апавесцяў. Не падлічваю, сабраўся з іх узвод ці не, але перакананы: праўдай сваёй і сілай мастацкай вартасці яны паспяхова завабываюць сэрцы мільёнаў людзей.

І ДУШОЙ

Трэба было дзеля праўды, дасведчанасці расшыфраваць і іх, своеасаблівых герастратаў — мучыцеляў і ганьбітаў нашых класікаў!

це, бяспраўі XIX стагоддзя былі і ў нас сейбіты матчынага. Яны запалілі ад боскасці, свяшчэннага агню продажы свечачку і неслі яе ў сцожы, нягоды і асвятлялі шлях да праўды, высакроднасці і годнасці, да будучыні. Дык што ім ганебна здраджваць? Не толькі самаўніжачца, але і самазнішчацца? Ці быць не проста на сельнікам, работнікам канторы, а паўнацэнным грамадзянінам сваёй Баскаўшчыны, праз сваё, беларускае, несці матэрыяльны і духоўны дар чалавецтву?!

Гэта — не проста сённяшні ўдзячны Кісялёву пафас. Гэта — падзячнае прызнанне таго, што ён зрабіў першай кнігай і налучыў сабе, іншым рабцам на будучае. Што датычыць мяне асабіста, то ёсць яшчэ адзін немалаважны момант, які наблізіў да Г. Кісялёва і шмат значыў, значыць для мяне. Выйшла так, што ён і я з сем'ямі прыкладна ў адзін час (на пачатку 1970-х) пераехалі ў Мінск: яны — з Вільні, мы — з Барысаўскага раёна. І не проста перабраліся, а патрапілі жыць на адну вуліцу, у адзін дом (па вуліцы Сурганава, 21) і нават на адну лесвічную пляцоўку, стаўшы, такім чынам, самымі бліжэйшымі суседзямі.

Як часта бывае ў гарадскіх, на першым часе нашыя суседзкія сустрэчы абыходзіліся толькі вітаннем. Мне здалася, што вядомы сусед (кандыдат філалагічных навук, член Саюза пісьменнікаў) не проста стрыманы

для бліжэйшага знаёмства, але быццам пагляджае на мяне, на гадоў пятнаццаць маладзейшага, яшчэ не абкніжанага, звысоку. Час паказаў, што быў я не зусім глыбокі псіхалаг, памыляўся, яшчэ асабіста не ведаючы стрымананага, сціплага, часамі нават сарамлівага характару Генадзя Васільевіча. Як пасля выявілася, ён, як і да яго, таксама прыглядаўся — як па суседстве, так і па маіх праявітых публікацыях у друку. Бадай, усё змянілася, калі там, на Сурганава, нашыя сем'і папоўніліся дочкамі. Спачатку кантакты наладзілі нашыя жонкі, якія ўжо не толькі віталіся, але, маючы шмат у чым агульныя інтарэсы, звязаныя з гісторыяй і літаратурай, разам вырашалі і многія сямейныя клопаты. Цяпер ужо і цяжка ўспомніць, колькі гады за некалькі гадоў было нашых гутарак, сумесных гасцінных вечарын: у нас — з нашымі роднымі, маімі калегамі, маладымі літаратарамі, у іх — з іхнімі сваякамі, з сябрамі-навукоўцамі, з сем'ямі Караткевічаў, Мальдзісаў, Адамчыкаў, Рагойшаў і іншымі. Тыя высокадухоўныя бяседы мо былі і ў духу тых вялікасвецкіх вечароў, што праводзіла інтэлігенцыя Расійскай імперыі, Рэчы Паспалітай, ВКЛ раней, у мінулыя стагоддзі.

Без ніякага перабольшвання, тыя нашыя «сурганаўскія вячоркі» вельмі паўплывалі на мяне: з імі вучыўся больш шырока спацігаць свет і творча-навуковы круггляд знаных асоб, гісторыю і

культуру. Не кажучы ўжо пра тое, што наслажваўся розных небывіліц, цікавых успамінаў, незвычайных выпадкаў з жыцця прысутных і іхніх знаёмых. Паверце, цяпер вельмі шкада, што ўжо такія «застоллі і гавондзі» рэдкія, што хочаш ці не хочаш, а мусіш часта ўтыкаць вочы ў тэлевізар, па якім паказваюць даўжэзныя і бездухоўныя, гнятлівыя для розуму і душы серыялы. Адно збавенне — прыстойныя кнігі. У тым ліку і Г. Кісялёва.

Прыемнае ўражанне на нас зрабіла і матуля Генадзя Васільевіча Алена Мікалаеўна, якая часта і падоўгу гаспявала ў сына і дачкі. Ад яе даведзіся, чаму наш сусед размаўляе па-беларуску з даволі моцным рускім акцэнтам. Адкрылі для сябе: ягоная маці — з Віцебскай губерні, а бацька — падмасковіч, у свой час служыў у органах дзяржаўнай бяспекі і, хоць па службе яго пераводзілі і ў Беларусь, быў выхаваны менавіта на рускай культуры (бацька пакінуў гэты свет маладым). Ды і Генадзь Васільевіч пасля заканчэння школы падаўся вучыцца ў Маскву, у гісторыка-архіўны інстытут, а пасля яго ці не 11 гадоў працаваў у архівах Літвы і навучаўся там у аспірантуры. Але ўплыў маці (культасветнік і бібліятэкар), жонкі Яніны Міхайлаўны, знаўцы бібліятэчнай і архіўнай справы, беларускай, рускай, польскай і літоўскай моў, частыя сустрэчы з наезджымі ў Вільню беларускімі пісьменнікамі і літаратуразнаўцамі і, мабыць, свая, натуральная ўнутраная ўвага да беларускай гісторыі і літаратуры, сваё непахіснае жаданне сказаць шчырае слова пра нібыта заснулае ў архіўных папках і малакаму вядомае — усё гэта і іншае прывяло Г. Кісялёва спачатку да «Сейбітаў вечнага», а пасля да кнігі «З думай пра Беларусь: даследаванні і знаходкі з гісторыі беларускай літаратуры і рэвалюцыйнага руху другой паловы XIX ст.» (1966), якая таксама выклікала вельмі шырокі рэзананс. Аднавіда, у 1971-м аўтар паступіў на працу ў Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы АН Беларускай ССР не навічком, а ўжо адным з самых аўтарытэтных па даследаванні мінулага стагоддзя, асабіста па тэматыцы беларуска-руско-польскіх грамадска-рэвалюцыйных і літаратурных узаемадзячэнняў. Літаральна на вачах авалодаў выдатнай беларускай літаратурнай мовай, а заадно і значна павысіў культуру творчасці, дабіваючыся стыльова-га бляску.

Ён працягваў вывучэнне дзейнасці, лёсаў палечнікаў К. Каліноўскага, творчасці малазнаных і невядомых пісьменнікаў мінулай эпохі, а заадно настойліва паставіў сабе мэту адшукаць у пыльных архіўных папках з сухімі дакументамі, мемуарах, рукапісах імёны аўтараў славуціх пазэм «Энеіда навыварат» і «Тарас на Парнасе», зноў радуючы кнігамі пошукаў і знаходкаў «Загадка беларускай Энеіды» (1971), «Пошукі імя» (1978), «Героі і музы» (1982), «Спасцігаючы Дуніна-Марцінкевіча: спроба навуковай сістэматызацыі дакументаў і матэрыялаў» (1988), «Ад Чачота да Багушэвіча: праблемы крыніцазнаўства і атрыбуцыі беларускай літаратуры XIX ст.» (1993) і інш. А побач было нямаля самых розных публікацый у перыядычным друку, у тым ліку і навуковым.

У сувязі з гэтым нельга не падкрэсліць характарную рысу Г. Кісялёва — не толькі ягоныя мэтанакіраванасць, настойліваасць, цярылівае корпанне і ў самай, здавалася б, далёкай дэпартачарговай неабходнасці фактуры, але і незвычайную перакананасць, упартасць, а, урэшце, дасягненне мэты. І пры гэтым — нейкая ціхая, зусім не самапахвальная радасць. Скажам, нібыта ён проста ўклаў і выдаў унікальны не толькі ў беларускім літаратуразнаўстве том «Пачынальнікі» (1977), дзе сціпла пазначыў, што гэта «з гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст.»! А там — унікальная карціна грамадска-літаратурнага сэрцабіцця, г. зн. жыцця, творчасці часамі ў жудасных умовах папярэдняй эпохі: урыўкі з тагачасных публікацый пра стан беларускай мовы і патаемнае друкаванне кніг на ёй за мяжой, пра розныя культурныя асяродкі, мноства разнастайных дакументаў, лістоў, датычных творчых асоб! А колькі (часамі больш сотні) да кожнага раздзела, а значыць і да кожнага творцы і іх лісты каментарыяў! А «Дадатка», дзе бібліяграфія дакументальных публікацый пра беларускую літаратуру XIX ст. з 1923 па 1976 год! А што да ананісных пазэм, то зноў жа Г. Кісялёў дамогся свайго — адшукаў, даказаў не столькі гіпотэзамі, колькі дакументамі, хто аўтар кожнай! Цяпер ужо тыя пазэмы не ананімыя! Цяпер літаратуразнаўцам, настаўнікам, бібліятэкарам і іншым неабходна, маючы пад рукой даследаванні Г. Кісялёва пра тых Вікенція Равінскага і Канстанціна Вераніцкага, шырэй уводзіць гэта ва ўжытак. Найперш у школе. І тыя папулярныя аўтары, і вышуквальнікі іх вартыя ісціны.

І яшчэ. Даследчык ахвотна, нават смела браўся і за новыя даследніцкія пласты, каб распрацаваць і іх. Да слова, не адзін год патраціў, каб сабраць, укладзіць зборы дакументаў і матэрыялаў пра жыццё, творчасць Янкі Купалы і Якуба Коласа. І зноў жа — колькі розных заўваг, каментарыяў, давадак! Нават пра нейкіх паліцэйскіх ці шавіністаў! Ды трэба было дзеля праўды, дасведчанасці расшыфраваць і іх, своеасаблівых герастратаў — мучыцеляў і ганьбітаў нашых класікаў! Тытанічная праца! І пры гэтым, як добра ведаю, ён не вызначаўся асабіста моцным фізічным здароўем. Ды не помніцца, каб ён клапатліва пра адпачынак у поўным сэнсе гэтага слова: скончыўшы адну карпатліваю працу, тут жа браўся за іншую.

Па праве былога суседства, дуама, маю права падкрэсліць адну акалічнасць, што паспрыяла Генадзю Васільевічу столькі і гэтак плённа працаваць. Яму вельмі пашанцавала на жанчын. Плёны іх і апрацялым халасцінцтвам, яго апекуном была маці-ўдава, якая прысвяціла сваё яшчэ маладое жыццё сыну-вучонаму, ствараючы яму для працы ўсе ўмовы. Пасля ёй на падмогу прыйшла жонка, якая таксама пазбавіла яго ад розных хатне-гаспадарскіх турбот, даючы яму магчымасць на працу ў архівах і бібліятэках, напісанне артыкулаў, кніг. Безумоўна, уцеху, радасць, творчае натхненне прыносілі яму і дачкі Лія і Наташа. Сям'я для Генадзя Васільевіча была вельмі моцным апірышчам.

...Нядаўна сям'я Генадзя Васільевіча падарыла мне выданыя пры дапамозе шчырых дабрадзеяў том, у якім два раздзелы: «Кніга першая... Сейбіты: артыкулы пра беларускіх пісьменнікаў і дзеячаў рэвалюцыйнага руху 1863 года» і «... кніга апошняя. Скарынаўская сімволіка: вытокі, традыцыі, інтэрпрэтацыі».

Як бачым, Г. Кісялёў устае тут сімвалічна, у новым навуковым абліччы. Як з'яднаннем пад адной вокладкай навуковых прац, што пісаліся на працягу не менш чым паўстагоддзя, так і іхнім зместам. «Кніга першая» ў свой час запозыліла для зацікаўленых сучаснікаў «белыя плямы» пра высакродныя і трагічныя падзеі, пра лепшых сьнеў нашага народа XIX стагоддзя, калі адвагай, намаганнямі і нашых землякоў быў нанесены не столькі ўзброены, колькі маральны ўдар па расійскім самадзяржаўі. У прыватнасці, В. Дуніным-Марцінкевічам і Ф. Багушэвічам — нават беларускім словам, якое не хацела паміраць дзеля яго, як справядліва зазначыў У. Ленін, «турмы народаў», а жадала таксама жыць, цвісці пад Божым сонцам. «Кніга другая» магла па-свойму, менавіта па-кісялёску, запоўніць шмат «белых плям» эпохі папярэдняка названых пісьменнікаў — Францішка Скарыны, які, спасцігшы тагачаснага еўрапейскага веды вышэйшага ўзроўню, імі, а таксама народнай мудрасцю, роднай мовай землякоў, сваёй геніяльнасцю на пачатку XVI стагоддзя «слаўнае места Полацк», ВКЛ як дзяржава, яго «люд паспаліты» ўславіў сваёй друкарскай справай, пазнаннем і ў галіне географіі, астраноміі, гісторыі, філасофіі, літаратуры, матэматыкі, юрыспрудэнцыі і шмат яшчэ ў якіх іншых навук; але ў тым-самім Вялікім Беларусі застаўся загадкавым, неспазнаным і сёння...

Г. Кісялёў падступаў да выяўлення Скарынаўскага таямніцы (напрыклад, сімволікі ягоных малюнкаў) спакваля, але зноў і зноў скрупулёзна, грунтоўна, з плёным дэтэктыўным прыёмам. Зноў і зноў уражваюць яго глыбініныя веды, калі ён аналізуе самае яркае з напісанага пра Скарынаўскую сімволіку шматлікіх даследчыкаў на працягу не аднаго стагоддзя, умеючы тонка супастаўляць, аналізаваць, палемізаваць і пры гэтым не спяшацца спыняцца на сваім пункце погляду, запрашаючы пазнаёміцца з новымі фактамі і дакументамі, а таксама і з інтэрпрэтацыямі.

На жаль, на вялікі жаль, гэтая праца задуема фундаментальная праца засталася няскончанай. «Атрыманы вынік я б назваў «Уводзінамі ў скарынаўскую геральдыку, — трапна заўважае ў прадмове да названых дзвюх кніг Генадзя Кісялёва такі ж масціты даследчык XIX стагоддзя і іншых асцям Мальдзіс. — А яшчэ — навуковым дэтэктывам. Такім чынам, чытачу прапануецца песня вяснова, жаўрукова, і песня асенняя, жураўліная, нястомнага даследчыка-пісьменніка. А паміж імі стаяла гарачае і працавітае лета».

... Генадзь Кісялёў зарана адышоў ад нас. Але зроблена ім светлым розумам і душой назаўсёды з намі: ён годна пісаў пра годнасць многіх нашых продкаў і заклікаў нас быць такімі...

▶ ПАЧЫТАЕМ?

ТРАНСЦЭНДЭНТАЛЬНЫЯ КЛАСІКІ І НЕ ТОЛЬКІ

Для літаратурнага працэсу істотна не колькі кніг напісана, а колькі з іх прачытана. Літаратуры цяпер выдаецца багата. У нас — таксама. Толькі паспаявай сачыць за кніжнымі навінкамі ды наведваць прэзентацыі...

Калі вы не хочаце прапусціць шось цікавае, хочаце быць у курсе літаратурнага жыцця краіны, гэтая рубрыка — для вас. Кніжны аглядальнік **Ася Паплаўская** разгледзіць выданні на любы густ. І прабавальныя чытачы, аматары глыбокай паэзіі і прозы, і аматары белыстрыткі ў кідкай вокладцы знойдуць тут сваю кнігу. Абавязкова.

Пераасэнсаваная класіка ў пятрогліфах, эсэ, артыкулах

Пятро ВАСЮЧЭНКА.
АД ТЭКСТУ ДА ХРАНАТОПА.
«ГАЛІЯФЫ», 2009.
200 старонак.

Навошта чытаць?.. Хаця б для таго, каб расшыфраваць для сабе паняцце «трансцэндэнтальныя класікі». І... пабачыць беларуса вачыма яго ж самога.

Каму чытаць? Усім, каго цікавіць свежы і непералучаны, сучасны (!) погляд навукоўца, пісьменніка, крытыка, казанніка Пятра Васючэнка на гісторыю літаратуры ў асобках.

«Канцэптуальнае адкрыццё Купалы звязана са спробай правыбу падвойнага экзістэнцыйнага кола: у правэе XII «На могліках» Цень Мужыка паўстае з магіль, каб паглядзець, што памянялася ў свеце пасля ягонай смерці. Агледзіны не прыносіць яму палёгкі: дзеці Мужыка цягнуць тую ж лямку цяжкага і вонкава марнага існавання.

Але ў тым, што падвойнае кола замкнулася, няма трагедыі, я няма і смерці, ёсць адвечны ўзаемапераход жыцця і смерці».

Кніга Пятра Васючэнка «Ад тэксту да хранатопа» з'яўляецца працягам распачатай ім працы па асэнсаванні літаратуры як шматпавярховіка, слова як будаўнічага матэрыялу і пісьменнікаў як будаўнікоў. Пачатак — у зборніку «Адлюстраванне першатвора», які, акрамя пятрогліфаў («Іятрогліф: формула — чатыры «З». Звышшаканічнасць, звыш'емістасць, звышшэканомія, звышглыбіня»), утрымлівае філалагемы («адбіткі святла ад Першаслова»). Разглядаема мной кніга складаецца з ужо памянёных пятрогліфаў, а таксама з эсэ і артыкулаў. Побач са звышш-

канічнасцю ды звыш'емістасцю — спроба разгадаць мастацкія таямніцы Якуба Коласа, паглыбіцца ў сімвалізм Максіма Багдановіча і Максіма Гарошкага, зазірнуць у рай Уладзіміра Караткевіча...

«Тэсты адказваюць на пытанні «так» або «не», «ёсць» або «няма», «добра» або «дронна», але пры іх дапамоце ніколі не адкажаш на «гарэцкія» пытанні «што яно?», «адкуль яно?», «навошта?», «за што?»».

Анёлка і мы

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК.
АНЕЛАК І Я. «ГАЛІЯФЫ»,
2009. 90 старонак.
Цёплая сацыяльна-філасофска-сатырычная проза

Навошта чытаць?.. Каб зразумець, што такое Беларусь. Вачыма і розумам дзіцяці. Анёлка.

Каму чытаць? Тым, хто любіць сапраўдную музыку. Тым, каму знаёмае адчуванне пакінутасці. Хто ведае, што такое любоў і каханне.

«...тэбанавучыццагубліць, калі хочаш навучыцца знаходзіць».

Кніга Леаніда Дранько-Майсюка «Анёлка і я» складаецца з аднайменнага апавядання. Яно — пра гламурную N і пра Анёлка, які чакае маці ля ручая, пра адчуванне пакінутасці, любові, і нашай з вамі Беларусі, да Мінска. Твор багаты на ілюзіі, утрымлівае шмат аўтарскіх неалагізмаў: дзвеце, асветар... У кішэнінай кніжачцы — адказы на многія актуальныя пытанні.

«Творчасць — гэта перш за ўсё рух да кахання, але яна прыносіць большую, чым яно, радасць, бо не ператвараецца ў зычкы; да кахання ж прывыкаеш як да лёсу, і тады твае думкі робяцца маруднымі, і мінецца дастаткова шмат часу, пакуль зразумееш: пазбавіцца звычайнага кахання — усё адно, што разбагацець...»

Леанід Дранько-Майсюк: «Гэтае апавяданне ўтрымлівае шмат усяго: гэта і сацыяльная проза (узгадайма маці Анёлка, якая прапуе пакаёўкай у Польшчы, зарабляе грошы), і філасофская, і пэтычная, і сатырычная проза (вобраз гламурнай N, такіх жанчын багата цяпер), гэта і паэма, і сімфонія... А сам Анёлка... У яго вобразе можна ўбачыць і Сымона-музыку Якуба Коласа (толькі мой Анёлка без скрыпкі, ён спявае, чакаючы стронгу), і Маленькага Прынца Экзюперы... Невыпадкова стары скрыпач выконвае ададжа Яўгена Глебава, што было напісана па матывах казкі «Маленькі Прынц». Я спадзяюся, што з'явіцца кампазітар, які напіша балет паводле гэтага апавядання».

«Проста дзіўны лёс...»

Тамара ЛІСПІЦКАЯ.
ІДИОТКИ (перавыданне).
«РЕГИСТР», 2010. 688
старонак.
Выпрабавана на сабе.

Навошта чытаць?.. Каб даць магчымасць галаве адпачыць, а сэрцу — папрацаваць.

Каму чытаць? Тым, хто не баіцца пражыць драматычныя, поўныя слёз і расчараванняў 20 гадоў разам з трыма дзюччатамі-мінчанкамі...

«Жыць можна прожыць правільна, но скучно. Или не скучно, но неправильно...». А што тут адвешчы... Проста странная судьба... Не такая. Как у всех».

Першы раман вядомай тэле- і радыёведучай Тамары Ліспіцкай — пра трох сябровак-мінчанак: бланзінінку Ірку, не абіяжараную розумам і «цяжкімі» паводзінамі, нацанку Наташу, на долю якой выпадае так шмат выпрабаванняў, што не хочаш верыць, што такое магчыма, і рудую Лену, якая са змрочнай, няўпэненнай у сабе дзюччынкі вырастае ў зорку тэлеэкрана (тыя, хто ведае біяграфію Тамары Ліспіцкай, з лёгкасцю зразумее, што Лена — гэта і ёсць Тома)... Кожная з дзюччат перажывае свае пераломныя моманты, свой крызіс асобы, ідзе да «каснага» пчасця складаным, але цікавым шляхам.

Раман напісаны «на адным уздыху», як кажа сама аўтарка. Чытаецца гэтак сама.

Смерць блізкага чалавека і любімай коткі; сарамлівае каханне, што стане праўдай, і каханне, якое апынулася жорсткім падманам; нялітасцівыя здрады і пакарлівая вернасць; легкадумныя абарты і нараджэнне дзяцей... — раман «Ідыёткі» Тамары Ліспіцкай.

«Ехала, плакала, очень любила Ромку, Маруську, Ленку, Розу Наумовну, Ленку, Ирку, Минск... Была счастлива».

Тамара Ліспіцкая: «Перавыданне рамана «Ідыёткі» было кампліментарам для мяне. Перавыдаюць звычайна кнігі, якія карыстаюцца пошптам: іх няма ў кнігарнях — прычыны перавыдання зразумелыя. У новым выданні ёсць шэраг істотных момантаў: раман выйшаў адным томам, а не дзвума, што спрычынае жыццё чытача. Да таго ж, на вокладцы — больш актуальныя фотаздымкі, што спрычынае жыццё аўтару».

Па жыцці з гумарам

Барыс ПЯТРОВІЧ. ПІЛІПІКІ.
«ГАЛІЯФЫ», 2009. 82
старонкі.
Сур'ёзна-гумарыстычныя мініяцюры з жыцця

Навошта чытаць?.. Кабузньць настрой сабе і тым, хто побач.

Каму чытаць? Усім. Абсалютна ўсім.

«Піліп пісаў ліст бацькам у іншы горад. І так яму захацелася замест кропкі ў канцы апошняга сказа паставіць коску, што ён не вытрымаў і паставіў...»

Кніга Барыса Пятровіча пра Піліпа ўтрымлівае абсалютна звычайныя ды абсалютна незвычайныя гісторыі з нашага з вамі жыцця. Піліп сячэ дрэвы, палюе, піша лісты, едзе ў транспарце, разглядае лапавуху Неферціці... Часам Піліп падаецца небаракам, часам героем, а часам у дошку сваім хлопцам.

Аўтар, як і ў іншых сваіх творах, піша з цёплым нязлосным гумарам, стварае героя, у якім ёсць штось і ад нас з вамі.

«Піліпкі» — кніга, да якой хочацца звяртацца ў любым настроі і пры любым надвор'і.

«Вяртаючыся з лепшча ў горад на электрычцы, Піліп пазнаёміўся з адною жанчынаю. Не тое, каб пазнаёміўся, але сядзелі яны по-

бач. Была яна крыху маладзейшая за Піліпа, што якраз найбольш і падабалася яму. Спачатку ён доўга, мо паўдзюрагі, сядзеў поруч з ёю моўчкі, а потым, калі пераыздалі рачулку, спытаў у яе...»

Барыс Пятровіч: «Піліпкі» пісаліся не жартам, не ўсур'ёза і не дзеля выпендруна. Яны проста пісаліся. А таму не задавайце пытання: а навошта яны пісаліся? Ні мне, ні сабе».

Анатоліу Сысу прысвячаецца...

ЯГАМОСПЬ. Вершы-прысвячэнні Анатоліу Сысу.
«МЕДЫСОНТ», 2009. 80
старонак.
«Паэту Беларусі — ахвяруем».

Навошта чытаць?.. Каб аддаць даніну повагі Паэту ды праўданаць свае адчуванні паэзіі Анатоліа Сыса з адчуваннем сталых і маладых твораў, чые тэксты склалі кнігу.

Каму чытаць? Прыхільнаму сапраўднае паэзіі.

Кніга вершаў-прысвячэнняў Анатоліу Сысу «Ягамосць» выйшла да 50-годдзя паэта. Укладальнік кнігі — Сяргук Сыс, змяляк, бліскі сябра Анатоліа Сыса. Кнігу склалі вершы як сяброў паэта, так і людзей, што не былі з ім знаёмыя, як сталых твораў, так і паэтаў-пачаткоўцаў. Сярод аўтараў Эдуард Акулін, Рыгор Барадулін, Леанід Галубовіч, Адам Глобус, Анатоль Вярцінскі, Яўгенія Манцэвіч, Міра Лукша і іншыя.

Сяргук Сыс: «Назва кнігі нараджалася ў спрэчках, у сумненнях. Анатоль Сыс хацеў назваць сваю апошнюю кнігу так — «Ягамосць». З якой прычыны ён гэтага не зрабіў? Мусяць, таму, што гэта было б вялікім нахабствам — звяртацца так да сабе і сваёй творчасці. Таму што Анатоль называў ягамосцю не сабе асабіста, а паэта ў сабе. Калі ж сябры называюць яго так, гэта выглядае нармальна. Напачатку меркавалася назваць «Ягамосцю» кнігу выбранай паэзіі Анатоліа Сыса «Алаіза». Гэтая назва ў выніку была аспрэчаная. З той жа прычыны, што гэтага не зрабіў сам Анатоль. Было б зноў жа няспіла называць кнігу ягоных вершаў «Ягамосць». Таму яна далася кнізе з вершамі-прысвячэннямі».

▶ АКЦЫЯ

ЛЕТА З БЫКАВЫМ

Рэдакцыйная калегія Поўнага збора твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, якая працуе пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў, запрашае актывістаў беларускага мастацкага слова і грамадскіх распаўсюднікаў з рэгіёнаў Беларусі да супрацы.

Мы хочам з вашай дапамогай бясплатна перадаць у бібліятэкі нашай краіны (гарадскія, раённыя, вясковыя, школьныя) 8 тамоў прозы нацыянальнага класіка, якія выйшлі ў свет (наступныя рыхтуюцца). Давайце правядзём лета разам з праўдзівым і прароцкім словам Васіля Быкава! Даведаць па мабільных тэлефонах: (+375-29)6376643; (+375-29)2748597.

▶ КОНКУРС

ПАВАЖАНЫЯ СЯБРЫ!

ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» праводзіць новы конкурс на лепшы літаратурны твор, у якім асвятляецца вобраз жанчыны ў сучасным грамадстве і асэнсоўваюцца актуальныя гендэрныя праблемы.

На конкурс прымаюцца тэксты ўсемагчымых жанраў: паэзія, проза, драматургія, крытыка. Аўтарамі конкурсных твораў могуць быць і мужчыны, і жанчыны, і пачаткоўцы, і прафесіяналы.

Лаўрэатаў літаратурнага конкурса «Жанчына ў сучасным грамадстве», які будзе доўжыцца да 1 кастрычніка 2010 года, чакаюць прэміі, прызы і падарункі, а пераможца атрымае магчымасць выдаць свой тэкст асобнай кнігай!

Калі ласка, дасылайце свае творы на адрасы: паштовы — 220012, Мінск, вул. Кузьмы Чорнага, 31, пакой 906; электронны — sbp@tut.by.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў